

Inspirationsmateriale til reformationsgudstjenester i Viborg stift

Følgende materiale er samlet af en arbejdsgruppe, bestående af Teologisk konsulent Henning Thomsen, sognepræst Henrik Guldbrandt Kjær, sognepræst Jakob Fløe Nielsen, Sogne- og ungdomspræst Karen Togsverd Hansen og sogne- og stiftspræst Thomas Felter.

Opgaven har været at lave et kompendium/inspirationsmateriale, der indeholder forslag og ideer til de forskellige dele som en reformationsgudstjeneste kan bestå af – hvad enten den mest er til den historiske eller aktualiserede side - og hvad enten sognet er lille eller stort, med dertil hørende få eller mange ressourcer. Materialet vil løbende blive opdateret med flere forslag og ideer.

Materialet er inddelt i gudstjenestens elementer på denne måde:

Forslag til:

- Salmer
- Musik
- Kollekt
- Homiletiske temaer og prædikenideer
- Overvejelser om nadveren
- Liturgier
- Øvrigt + diverse links

*****

Indholdsfortegnelse:

Indledning	side 2
Salmer	side 4
Indledning og forslag fra DDS	side 4
Salmer af Iben Krogsdal med kommentarer	side 6
Fadervorsalme af Benedikte Brisson	side 12
Node til Carl-Aage Eliassons melodi til "Vi tro, vi alle tro"	side 14
Musik	side 15
Kollekt	side 16
Prædikenideer	side 18
Prædikenuddrag fra Luthers prædikener	side 18
Prædiken af Thomas Reinholdt Rasmussen	side 20
Prædiken af Jørgen Christensen	side 21
Prædiken af Marianne Christiansen	side 23
Om nadveren	side 25
Liturgier	side 26
Historiske gudstjenester i Skagen kirke	side 26
Reformationsgudstjeneste i Sæby kirke	side 28
Reformationsgudstjeneste i Vestervig kirke	side 29
Reformationsgudstjeneste i Visborg kirke m/ indledning og efterord	side 31
Reformationsgudstjeneste "for ungdommen" (Helsingør)	side 37
Øvrigt + links	side 41

Indledning:

Af Henning Thomsen, Teologisk konsulent, Viborg stift

Realpræsens - eller inkarnationen som det gennemgående tema hos Luther.

Udgangspunktet for og enheden i Luthers teologi er inkarnationens hemmelighed eller "glædelige mysterium", som han selv siger:

"Der Einheitspunkt seiner (dvs. Luthers) Theologie liegt beschlossen im Geheimnis der Inkarnation: von hier aus hat Luther alles Heilshandeln Gottes verstanden."

(W. Maurer: *Theologische Litteraturzeitung* 75 / 1950 spalte 252)

Det egentlige under er således, ifølge Luther, at Gud kommer til verden, uden at verden forgår. I sit komme gør Gud i sin almægt tværtimod brug af jorden og de skabte ting: Jesus; vandet; brødet og vinen; næsten.

I denne brug forandres eller forvandles det jordiske ikke. Men det er Guds komme, der gør alle disse "tegn" til formidlinger af frelsen. Gud iklæder sig med andre ord vores natur og inddrager os i sin historie; det er ikke os, der iklæder eller gør ham til en del af vores historie. Bevægelsen forbliver ensrettet.

I denne bevægelse er Jesus Kristus "grundsakramentet". Han beskytter os mod Guds majestæt og hellighed. Ved at være den maske ("larva") Gud sætter op for sit ansigt, når han har med os at gøre. Med det resultat, at han ser på os med "nye" og "milde" øjne.

I næste instans gentages denne kristologiske figur i forbindelse med kirkens "ord og sakramente". Forkyndelsen i tale og handling er på denne måde virkelig inkarnationens fortsættelse. Og vel at mærke dens nødvendige fortsættelse. For enten er dette, at Gud bliver menneske - en blivende karakteristik af, hvem Gud og hvem mennesket er, eller også dækker det blot over et 33-årigt intermezzo for så længe siden, at det ikke længere kan være sandt.

Kun når Jesu Historie fortælles levende og gribende, bliver den altså virkelighed - her og nu. "Evangeliet handler ikke om Kristi gerning. Kristi gerning er derimod sakramentalt nærværende i evangeliets forkyndelse". (E. Thestrup Pedersen: *Luther som Skriftfortolker* (1959) side 151)

Fakticiteten i Jesu historie; vores ihukommelse af den osv. ... alt dette er "ydre værk" og hjælper intet. Nej, Gud må ikke alene sørge for korset, men også for tilegnelsen af "korsets skat" – ved at komme til os i fortællingen, overbevise os med den og dermed gøre vores historie til en del af sin - og sin til vores (grundperspektiv). Fortællingen i ord og tegn, prædiken og sakramente. Her ligger ophavet til motivet: Det salige bytte!

Og denne struktur fortsætter endda i den, som er blevet overbevist af fortællingen. I ham eller hende er tegnet på tilliden til at være en del af Guds historie – bundetheden til medmennesket. Den svarer nemlig nøje til Guds binding til Jesus – der igen på sin side binder sig til de / vi andre.

Derfor findes der "ganske enkelt ikke hos Luther nogen tale om, at et kristenmenneske kan være en troende solist" (N. H. Gregersen: *Den generøse ortodoksi* (2015) side 184) – uden en menighed og uden et samfund. Inkarnationen er således koncentreret udtrykt, én lang korsteologisk udfoldelse: Gud kommer i sin modsætnings skikkelse. Hver gang. Gennem Jesus; gennem vores forkyndelse; gennem medmennesket.

Altså er inkarnationen "den lidende kærligheds sejr" – selvhengivelsens overraskende kraft.

Dét er "korsets gåde". At selvhengivelsen viser sig stærkest og vinder over verden. Stik imod, hvad vi ville have forventet og hvad vi handler ud fra. Det er det forunderlige.

Det er derimod hverken underligt, vanskeligt at forstå eller irrationelt. Så det "gådefulde" går ikke på det dunkle og uigennemsigtige – men på det uventet glædelige.

Dette korsteologiske motiv er skåret over en chalkedonensisk tankestruktur:

Akkurat som

Jesus er sandt menneske – netop fordi han er fra Gud .....og

netop som menneske – sand Gud (hinsides **vore** forventninger)

sådan er

vores indsats for hinanden – nu Guds virkelighed

vores forkyndelse – nu Guds ord

brød og vin – nu hans legeme og blod.

Så at "Gud"; "Guds ord"; "hans legeme og blod" ganske enkelt ikke længere eksisterer uden denne formidling. Af den ene grund, at Gud har villet det sådan og derfor begrænset sig selv!

"Hvordan Gud er i sig selv... viser sig (således ifølge Luther) i Guds måder at handle på i verden..

Den treenige Gud udfører til stadighed selvhengivende kærlighedshandlinger i skabelsen (som særligt tilskrives Faderen) i inkarnationen (gennem Sønnen) og i det fortsatte arbejde med at føre mennesket ind i Guds eget liv (der særligt tilskrives Helligånden)." (N. H. Gregersen: *Den generøse ortodoksi* (2015) side 165)

Gudstjenesten, dens nadver og vores liv med hinanden ER da den opstandne korsfæstedes nærvær i og gennem os.

Realpræsens.

Luthers egen formulering af dette grundforhold i nadverskriftet "Om Kristi nadver" fra 1528:

"Vil du vise et sted, hvor Gud var og ikke mennesket, ville personen (Jesus Kristus) allerede være skilt ad...Men kom ikke til mig med den Gud! Heraf ville der nemlig følge, at rum og tid skilte de to naturer fra hinanden og delte personen, som døden og alle djævle jo ikke kunne splitte ad og rive fra hinanden. Det ville blive en dårlig Kristus, der kun på et enkelt sted både var guddommelig og menneskelig og alle andre steder måtte være en isoleret Gud og en guddommelig person uden det menneskelige i sig. Nej, min ven, når du placerer Gud et sted, må du ikke glemme at tage den menneskelige side ved ham med. De to ting lader sig ikke skille ad og rive fra hinanden. Det er blevet til én person, der ikke kan stryge det menneskelige af sig – ligesom mester Hans, der tager sin jakke af og lægger den fra sig, inden han går i seng". (*Skrifter i Udvalg. (Credo 1994) s.163*)

Inkarnation betyder: At Gud er blevet "én evig udelelig person af Gud og menneske".

Salmer:

Luthers syn på salmesang

af Karen Togsverd Hansen og Thomas Felter

Indledning:

(Bearbejdet tekst fra Malene Schmidts speciale fra Århus universitet: "Salmernes rolle i den lutherske gudstjeneste" s. 11-12)

Luther tillagde menighedssangen stor betydning som en del af forkyndelsen. Det afgørende for hans genskabelse af menighedssangen var, at når menigheden istemte en salme på modersmålet, blev den *medforkyndende*. Det passive afløstes af medansvar for forkyndelsen. I salmesangen trådte det almindelige præstedømmet derfor for alvor i karakter.

I 1524 digtede, bearbejdede eller oversatte Luther hele 24 salmer. Han havde gjort sig klart, hvad salmerne skulle bruges til: ikke bare parenteser som i romermessen. Nej, salmerne skulle være en fuldgældig del af gudstjenestens forkyndelse. Luther og hans folk betænkte sig ikke på at benytte det bedste af romermessens sang og musik, og de brugte også verdslige sange, som blev ændret, så de fremstod kristelige.

Dermed fik menighedssalmen en afgørende rolle i gudstjenesten: Den skal formidle evangeliet. Først og sidst skal salmen forkynde, dernæst oplyse og undervise, endelig sætte ord på menneskets henvendelse til Gud.

Også musikken er skabt af Gud og kan derfor tjene evangeliet, mente Luther.

Han diskvalificerede af samme grund ikke verdslig musik, da han havde brug for mange gode melodier til at styrke menighedssangen med.

"Hvorfor skule Djævelen have alle de bedste melodier", sagde Luther som forsvar for inddragelsen af melodier, der var kendte i samtiden, til - med nye tekster - at benyttes som gudstjenestesalmer.

I "Hvad skal musikken i Gudstjenesten? En perspektivering af den løbende debat" gør Marianne Christiansen opmærksom på, at musikkens funktion ikke blot er at ledsage salmeteksten:

"Den kan og skal noget i sig selv. Det illustreres bl.a. ved Luthers lovprisning af sin yndlingskomponist Josquin des Prez, hvis musik i samtiden udmærkede sig ved en højtudviklet vokalpolyfoni og – som noget nyt – stræben efter musikalsk at udtrykke/understrege teksten".

Musikken har det fortrin frem for ordet, der forkynder for forstanden, at det forkynder direkte for hjertet.

*****

LUTHERS SALMER I DEN DANSKE SALMEBOG

Martin Luther har 21 salmer med i DDS.

Heraf er de 9 oversættelser og bearbejdelser af allerede foreliggende salmer.

LUTHERS EGNE SALMER i DDS:

Jul	94: Det kimer nu
	95: Fra Himlen højt kom budskab her
	96: Fra Himlen kom en engel klar
	133: Med fred og fryd jeg farer hen
Påske:	220: I dødens bånd
Kirkens bevarelse:	336: Vor Gud Han er så fast en borg (gendigtning af salme 46)
	337: Behold os, Herre, ved dit ord
	338: Var Gud ej med os denne stund

Ordet:	394: Af Gud, fra Himlen se herved (gendigtning af salme 12)
Guds kærlighed:	487: Nu fryde sig hver kristenmand
Syndsbekendelse:	496: Af dybsens nød (gendigtning af sl. 130)
Døden:	543: Jeg lever og ved, hvor længe fuldtrøst (det er dog mest Ingemann)

LUTHERS OVERSÆTTELSER/GENDIGTNINGER I DDS:

Jul:	108: Lovet være du Jesus Krist 116: En sød og liflig klang
Helligåndens gerning:	289: Nu bede vi den Helligånd
Bøn til Helligånden:	301: Kom, Helligånd, Gud Herre from,
Gudstjenesten:	432: Herre Gud Fader i Himlen (Litaniet) 437: Vi tro, vi alle tro på Gud (Credo)
Nadver:	461: Jesus Kristus er til stede
Syndsbekendelse:	495: Midt i livet er vi stedt
Fædrelandet:	711: Forlen os freden, Herre nu

INSPIRATION TIL SALMEVALG:

En reformationsgudstjeneste bør indeholde nogle af de klassiske Luthersalmer:

F.eks:

487: Nu fryde sig hver kristenmand (som også skildrer Luthers personlige udvikling og teologi)

336: Vor Gud han er så fast en borg

337: Behold os, Herre, ved dit ord

289: Nu bede vi den Helligånd

evt.

496: Af dybsens nød

338: Var Gud ej med os denne stund

Og som nadversalme: 461: Jesus Kristus er til stede (melodi evt. Aldrig er jeg uden våde) – (Luthers bearbejdede udgave af Jan Hus' salme, udtrykker fint hans nadverteologi med realpræsens i v.1-2 og 9).

Efter trosbekendelsen kan synges: 437: Vi tro, vi alle tro på Gud.

Der er i 2014 skrevet en særdeles flot, ny melodi til denne af Carl-Aage Eliasson.

Den er med tilladelse fra komponisten indsat sidst i dette afsnit om salmer og kan bruges frit.

Derudover kan inddrages nogle af de nyskrevne salmer fra en af følgende udgivelser:

(Bemærk at de nye salmer ikke er gendigtninger, men nydigtninger og moddigtninger af Luthers egne salmer)

*****

1. **Luther-Rosen-projektet** – som Folkekirken Ungdomskor (FUK) står bag <http://fuk.dk/luther-rosen/>
Materialet indeholder bl.a. 17 nye salmetekster skrevet af 8 nye salmedigtere (bl.a. Iben Krogsdal) med inspiration fra Luther. 11 komponister har lavet nye melodier.

Hvis man har kor til rådighed til sin reformationsgudstjeneste, så er der også i dette projekt nykomponerede koraltsatser til klassiske Luther-salmer og nykomponerede motetter. I projektet er desuden essays fra digterne og komponisterne og andre med fokus på Luthers tanker i nutidig sammenhæng.

Salmerne udkommer i slutningen af september 2016, korsatserne i november 2016 og essay-samlingen i januar.

2. **Iben Krogsdal** har nydigtet samtlige 21 Luthersalmer, som er med i salmebogen, og en udgivelse med alle disse salmer kommer sidst på efteråret. 21 komponister er ved at lave nye melodier til salmerne, men de kan også alle sammen synges på de gamle melodier, som vi kender fra Luther-salmerne. I samlingen sættes de gamle og nye salmer side om side og ledsages af Iben Krogsdals kommentarer.

Her følger 4 eksempler på Iben Krogsdals salmer (efter tilladelse fra forfatteren) samt hendes kommentarer til dem.

Vor Gud, du mærker vores sorg

Vor Gud, du mærker vores sorg
og kender vores fare
du ryster vores faste borg
og det vi selv kan svare
når vi har valgt en vej
hvor verden lukker sig
og dødens sorte gen
går gennem marv og ben
så er du allernærmest

Og tar vi magt i verden selv
og hæver undergrunden
og slår vi glædens suk ihjel
før det når ud af munden
så lægger du din ånd
omkring os som en hånd
og støtter vores krop
og hvisker: luk dig op
for himlen som den kommer

Og går vi frem med vold og magt
mod dem vi kaldte fjender
og mødes vi i svag foragt
for dem vi ikke kender
så står din dreng med lys
og siger: Mørke, frys!
og hvisker trapper ind
i vores dybe sind
de går mod åbenlyset

Og står vi foran vores død
med hænder uden chancer
og falder himlen mørkerød
i onde nattetrancer
så rejser du din søn
så voldsomt natteskøn
han vælter vores sten
han gør det én for én
til morgensolen brænder

Frit efter nr. 336 i DDS: "Vor Gud han er så fast en borg"

Gud ryster vores grundvold

Luthers "Vor Gud han er så fast en borg" er skrevet midt i en voldsom kirkekamp. Det onde truer livet fra alle sider, men Gud er som Hærskarers Herre (Davids salme 46) med den syngende, som hele tiden er på den sikre side, også selvom han mister alt.

Der er noget dybt fascinerende over Luthers salme. En blanding af kampgejst, stålsathed og trøst flyder myndigt formanende ud af sætningerne. Det er som om, Luther i én og samme salme skriver om sin egen personlige kamp mod Djævelen, om sin egen ulige kamp mod pavekirken, og med enorm trosstyrke indgyder det syngende 'vi' et gudsbenådet mod til fælles kamp mod den kirke, der er blevet ledt i djævelsk fordærv. Den syngende står med den sande sag over for *den* onde (fjenden), som virker gennem andre - dem der står i løgnen. Der er ingen gråzoner her. Ingen forbehold, ingen undskyldninger, ingen skiften side; der er kun den rasende (men allerede afgjorte) kamp mellem godt og ondt.

Salmen både drager og skræmmer. I en moderne verden flyder ondt og godt ofte sammen, både i og uden for mennesket. Hvis er sandheden? Middelalderligt sort-hvidt er blevet til moderne gråt. Jeg talte med en psykiater for nylig, der definerede *dæmoni* som "det, der sker i os, når vi ikke kan se hinanden og ikke bliver set". Det onde er ikke *den* onde. Det onde er, at vi dæmoniserer hinanden.

Man behøver ikke abonnere fuldt ud på denne (moderne) opfattelse af det onde for i det mindste at overveje, hvordan vi selv har en tendens til ofte at skabe hinanden som fjender. I Luthers salme er dæmoniseringen af verden (som han ikke har fra salme 46) umiddelbart meget konkret, og det er for mig ikke uproblematisk, når vi i dag synger salmen løsrevet fra sin oprindelige sammenhæng. For hvordan *hører* salmesyngende mon i dag salmen? Hører vi i dag ordet fjende som Djævelen (i luthersk forstand), eller skaber vi snarere fjenden som en konkret fjende derude? Hvilke nye fjendebilleder manes frem? Og er det godt?

Salmen "Vor Gud, du mærker vores sorg" er en slags moddigtning af Luthers salme, som hele tiden får lov at klinge med i baggrunden. I den nye salme er Gud ikke (som i Luthers salme) gammeltestamentligt fast (en borg, et værn, en bevarer, en krigsherre), men (først og fremmest) en nytestamentlig Gud, der mærker vores sorg. Han er ikke den, der gør os ranke over for fjenden - han er snarere den, der ryster os, når vi gør os selv til faste og urokkelige borge i verden. Han er ikke den, der står på vores side i kampen mod nogen udenfor - han er den, der griber ind, når vi dæmoniserer andre for at redde os selv. Han er ikke den, der fælder fjender på en slagmark - han er den, der viser os mørket i vores eget sind, når vi marcherer mod andre i den tro, at vi er de entydigt gode og de er de entydigt onde.

I den nye salme er fjenden hverken naturkatastrofer (som i salme 46) eller djævelens håndlangere i verden (som i Luthersalmen), men vores egen selvfylde (når vi er gudløse og prisgivet os selv), vores egen blindhed (når vi tager kontrol over verden ved at dæmonisere den), vores egen løgnagtighed (når vi tror, Gud er eksklusivt på vores side) og i sidste vers døden, når den lammer os, så vi oplever himlen styrte sammen i et gudløst, ensomt mareridt.

Og hvad er så evangeliet? Det er, at Gud igen og igen, og helt tæt på, trækker os ud af det mørke i os selv, der gør os blinde. Han hvisker trapper ind i os, så vi kan se de andre igen. Han ryster os i vores grundvold, så vi kan bevæge os igen. Og når vi er spærret inde i os selv af sten, vi selv har sat, så kommer han og vælter stenene, til vores nattemørke begynder at lyse.

Jeg kommer i min dybe nød

Jeg kommer i min dybe nød
 jeg kalder på dig, Herre
 jeg føler jeg er fuld af død
 og frygt der bliver værre
 for jeg har ingen aftenfred
 kun nattesyn ved sengens bred

og håb der bliver færre

Du er, min Gud, den eneste
der aner hvad der skete
når jeg er den aleneste
i verden kan du se det
du våger ved min dybe grund
min hjerneklare stillestund
det liv jeg ikke spredte

Og når jeg slukker i mig selv
og mister glædens stemme
og når jeg bærer hjemløs gæld
i angst jeg selv skal tæmme
så gør mig mindre verdensklodt
og mere vild af børnesprog
og hvisk hvor jeg har hjemme

Ja, vær det stille skæbneskælv
der går fra grav til vugge
og åbn troens himmelhvælv
om det vi selv lod lukke
forlad os det vi efterlod
og lad os dele hjerteblod
til vi igen er smukke

Så står vi op igennem dig
befriet fra det døde
og ser der går en anden vej
end den vi lagde øde
og vi kan tage næste skridt
og hviske: tak! og ånde frit
til du går os i møde

Iben Krogsdal, juli 2016

Frit efter nr. 496 i DDS: "Afdybsens nød, o Gud, til dig"

Skriget

"Afdybsens nød, o Gud, til dig" er Luthers første salme (skrevet over salme 130) og er paradigmatiske for hans senere salmer. Her står et afmægtigt menneske over for Gud og fortvivlet i sig selv. Det lægger sin skæbne i Guds hænder i håbet om nåde, og salmen udfolder forbilledligt Luthers teologiske grundtanke, at nåden er uafhængig af vores egne forkvaklede forsøg på at frelse os selv. Vi fortjener Helvede, men Gud vil forløse os, ligesom han engang forløste sit eget folk, Israel.

Det fortvivlede råb til Gud i Luthers salme er universelt. Vi kender alle til den uformåenhed og afmagt, der kan komme ud af os som bøn, gråd eller stum rædsel. Men fortvivlelsen har også sine særlige historiske former. Luthers fortvivlelse griber ham i erkendelsen af, at mennesker dybest set ikke kan gøre noget rent og helligt selv og derfor er dømt til fortabelse. Vi kan som tiggeren kun trygle (den med rette vrede) Gud om nåde: om denne sære given liv til den, der ikke fortjener det.

Mennesket i Luthers salme er derfor ikke (som udgangspunkt) fortvivlet, fordi han mangler mening. Og bestemt heller ikke, fordi Gud ikke findes eller har forladt ham. Man kan måske sige, at han er fortvivlet over

sig selv, *fordi* Gud findes og fordi Gud i virkeligheden *burde* forlade ham! Fortvivlelsen fortæller om en stærk og dybest set uafbrudt relation til Gud.

Salmen "Jeg kommer i min dybe nød", er en ret loyal nydigtning af Luthersalmen, men fortvivlelsen har her fået et andet udspring: fornemmelsen af gudsforladthed. Mennesket er uroligt og angst. Hun kalder på Gud, fordi hun føler sig dødsfyldt, søvnløs og alene. Hun har forspildt mange muligheder. Hun ved i det ene øjeblik, at Gud ser hende, men i det næste mærker hun, at hun bærer hun på en hjemløs gæld: at hun *skylder* nogen noget. Men hvad skylder hun hvem? Hun må selv bære og tæmme sin angst. Måske med medicin? Måske ved at kontrollere, hvad hun tænker og *gør* ved sin krop? Måske ved at leve så stærkt, at tempoet kan dæmpe uroen?

Salmens stemme tilhører et nulevende menneske, der trænger til Gud (som hun ikke har et stabilt forhold til) mere end den tilhører et middelaldermenneske, der frygter og tilbeder den Gud, som hun har et fast forhold til. Den nye salmestemme beder til en Gud, der skal komme og ryste hende i hendes egen skæbnebestemthed. Skal komme og befri hende for byrden af hjemløs gæld (en slags fortabelse til verden), og for hendes egen golde oplysthed (en anden slags fortabelse til verden). Hun beder Gud om at *gøre* hende til barn igen, om at hviske det til hende, hun har glemt: at hun ikke er efterladt alene og fremmed i verden, men har hjemme hos Gud.

Det er hendes nutidsskrig: Bønnen om at blive fundet, aflastet og få sit rette sted i verden. Og dernæst bønnen om tilgivelse, fordi hun selv lukkede ting, efterlod mennesker og spildte muligheder. Bønnen om at få lov at dele hjerteblod med Gud, så hun igen kan blive smuk nok til at holde sig selv ud; til at få lov at rejse sig gennem Gud og se, at der går en anden vej i livet end hendes egen. En vej, hvor hun nu dybt og vidunderligt forgældet til Gud kan koncentrere sig om at leve, indtil hun en dag ser ham komme gående på netop samme vej – men denne gang forfra og med åbne arme.

Kom alle mand og alle mænd

Kom alle mand og alle mænd
alverdens skønne kvinder!
Slip glæden løs, bliv børn igen
de gode kræfter vinder!
Syng morgensang ved livets bord:
Halleluja, hvor Gud er stor
og hvor hans sole skinner

Han tog det onde vi har gjort
og spredte det i vinden
og det der føles djævelsk stort
det svarer han med kinden
han lyser til det sitrer i
det mørke vi har sluppet fri
et sted i os forinden

Og når vi selv er mørkemænd
med afgrundsdybe trange
og når vi går med våben hen
ad sjælens sorte gange
så kommer han med såret hud
så slår han sine arme ud:
Hvorfor er I så bange?

Forunderligt! Vidunderligt!
at Gud kom op fra nedem

og sagde: I har alle lidt
 og mærket verdensvreden
 men jeg vil elske jer så vildt
 at mørket mister al sin ilt
 for jeg er kærligheden

Den kærlighed vi ryster i
 ved siden af en bære
 den kærlighed Gud høster i
 den allersidste tåre
 den kærlighed der lod sig slå
 den kærlighed vi stoler på
 i sjælens ødegårde

Nu siger Du: Jeg kender jer
 jeg kender jeres drømme
 nu kommer jeg og vender jer
 fra jeres herredømme
 og I kan sige hvad I vil
 men I vil altid være til
 i mine blide strømme

Iben Krogsdal, juli 2016

Frit efter nr. 487 I DDS: "Nu fryde sig hver kristen mand"

Nu jubler det i sind og krop

Nu jubler det i sind og krop
 og børn og mænd og kvinder!
 For nu er verden stået op
 til sol der påskeskinner!
 Og alt er lissom første gang
 den første jul! Den første sang!
 Det første kys i verden

Det ånder frit, nu kom der liv
 i gamle sørgekroppe
 og dagen synger stille: bliv
 så vi må le og hoppe
 og ingen vinters hjertebrud
 kan længre fryse varmen ud
 af håbets lille spire

Nu står du her! Hvor er det vildt!
 Et gib i vores drømme
 Du ser os! Alt hvad vi har spildt
 hver sjæl vi lod forsømme
 du går igennem vores savn
 du siger bare vores navn
 med stærke, blanke øjne

Ufatteligt! Så kom du, Gud!
 I nat er gået over!
 Og uanset hvor vi går ud
 hvor frygteligt vi sover
 så vågner vi til morgenbrød
 til solens fødsel, nattens død
 det nye skær i verden

Så lysner vores spildevand
 så springer voldens kæde
 og vi kan gå på dødens rand
 med alle tiders glæde
 for skønt vi ikke tror det selv
 så står vi i den lyse gæld
 så lys at vi må græde

Iben Krogsdal, september 2016

Frit efter nr. 487 i DDS: "Nu fryde sig hver kristen mand"

Og alt er lissom første gang

Luthers "Nu fryde sig hver kristen mand" er en glædessalme og en af reformationens hovedsalmes. Her får vi hele den lutherske teologi præsenteret i en dramatisk fortælling, hvor vi i direkte tale hører, hvad Gud sagde til Jesus, da han 'ynkede' mennesket, som var sunket ned i synden. Salmen fortæller både at Jesus har fanget djævelen, og at djævelen ikke længere kan skille os fra Gud, og derfor springer den kristne mand (læs: gammelsprog for menighed) højt af glæde. Når jeg synger salmen, smiler jeg altid over de første linjer (gendigtet af Grundtvig) som de fleste af os vel hører dem i dag: Den kristne *mand*, der fysisk udtrykker sin glæde ved at hoppe!

I dag skal kvinderne selvfølgelig også have lov at hoppe ud i glæden! Og jeg har nydigtet Luthers salme i to nye versioner. Den første nydigtning, "Kom alle mand og alle mænd", lægger sig lidt tættere op af Luthers salme end den anden, "Nu jubler det i sind og krop". Men begge er salmer, der forsøger at udtrykke Luthers glædesteologi i et moderne sprog – og nu også for kvinder.

Når vi i den gamle salme synger, at vi var sat "i Djævelens fængsel", at vi var "fordømte", og ikke kunne finde vejen til "salighed"; at vi blev truet af Djævelen med "syndens sold" og "evig pine", og at vi ikke ved "dyd og gerning" kunne overvinde døden – og når vi i samme salme synger, at vi har fået evigt liv fordi Jesus nu er vores 'bolig', så kalder det for mig at se i dén grad på et nyere sprog. Det middelalder-mytologiske sprogunivers er her meget stereotyp, og hvad *betyder* det egentlig?

Hvad er salighed i dag? Hvad er synd på moderne dansk? Hvad er frelse? Hvordan siger man 'ikke ved gode gerninger' eller 'alt af nåde'? Hvordan kan Gud være en 'bolig' i dag?

Det sidste vers af den nye salme "Kom alle mand og alle mænd" er i al sin enkelthed et forsøg på formulere det glade budskab på nudansk: Her er saligheden: at Gud kender os (*ser os og bliver hos os*), her er synden, at vi drømmer vores egne drømme og dermed tager magt over livet selv, her er frelsen at Gud trækker os ud af vores egen selvmagt, her er nåden, at uanset hvad vi siger (det vil sige: *gør*), så kan vi ikke *gøre* hverken til eller fra. Og her er boligen, at vi altid hører til Gud – ikke som et sted men som et komme.

*****

3. Benedikte ("Dikte") Brisson har lavet en ny oversættelse af Luthers Fadervor-salme, som er gengivet her med forfatterens tilladelse:

Vater unser im Himmelreich
Mel. Leipzig 1539 (O hjertekære Jesu Krist)

1 Du, som vor far i himlen er
og har os alle lige kær,
du gav os alle, hvor vi bor,
at være søskende på jord,
at have samme faderfavn
og kalde på dit fadernavn.

2 Dit navn skal være helligt, Gud,
herfra til verdens ende ud.
Lær os at leve af dit ord
og følge efter dine spor.
Bøj selv vort øre til din røst
og fri os fra den falske trøst.

3 Dit rige komme til os ned
som engang i din evighed.
Lad Helligånden hos os bo
med sine gaver til vor tro;
Bryd for os Satans lede magt,
vær hos dit folk, som du har sagt.

4 Din vilje ske, o Herre kær,
i himlen og på jorden her.
Lær os at tro, trods verdens spot,
at alt, du giver os er godt,
at alt må tjene dem til fred,
som lever i din kærlighed.

5 Giv os i dag et dagligt brød,
og hvad vi mangler i vor nød;
bevar os fra al kamp og strid,
giv fred hos os i denne tid
og hjertelag, så vi går ud
i verden med dit nådebud.

6 Forlad os, Herre, al vor skyld,
helbred du syndens onde byld,
at også vi forlade kan
vor skyldner, kvinde eller mand.
Gør os til redskab for din fred,
gør os til ét i kærlighed.

7 Led os hver dag på rette vej,
lær os i tro at sige nej
til fristeren i al sin pragt,
som tvivler på, hvad du har sagt.
Send os til trøst i hjertets grund

din ånd, som taler med din mund.

8 Fri os fra alt det onde, Gud,
riv os af mørkets lænker ud,
Beskærm du os fra evig død,
og hjælp os i den sidste nød;
vi beder dig, vær nær og giv
os i din nåde evigt liv.

9 Vi beder ved din kære Søn:
læg selv dit Amen til vor bøn.
Giv os din nåde, så vi tror,
at du gør alting ved dit ord,
at du har over alle magt,
og at det sker, som du har sagt.

Martin Luther 1539

Benedikte Brisson 1997

Vi tro, vi alle tro på Gud

M. Luther

Carl-Aage Eliasson 2014

1. Vi tro, vi al-le tro på Gud, him-len skab-te han og jor-den;

Gm /A /B Cm D(sus4) D Gm /F Cm/Eb Eb D(sus4) D

en kær-lig Fa-der er vor Gud, men - ne-sket hans slægt er vor-den.

Gm /A /B Cm D(sus4) D Cm Gm D7/F# D7 Gm

Dag - ligt brød han os vil gi - ve, os for - sør - ge vel i li - ve,

G7/B Cm6 G/D Cm/Eb G7/B Cm6 G/D Cm/Eb

al-tid han i nød og fa - re sjæl og le-gem vil be - va - re; vi

Fm D/F# Gm Gm /F Cm/Eb Eb D(sus4) D

tro på ham med håb og mod, thi han er mæg - tig, viis og god.

Gm Dm/F Ebmaj7 Cm/Eb D Gm Gm Dm/F Ebmaj7 Cm/Eb D Gm

Musik:

Kommer senere....

Kollekter:

Luther og indledningskollekten

Af provst emeritus Holger Villadsen

Mig bekendt har Luther ikke skrevet indledningskollekter til alle kirkeårets søn- og helligdage, for hvis han havde gjort det, måtte det have givet sig udslag et eller andet sted, hvilket jeg ikke har bemærket.

I Luthers Deutsche Messe fra 1526 findes der en indledningskollekt. Den er formentlig kun tænkt som et eksempel/paradigme med særligt henblik på messetonen. Men det er da klart en mulighed at bruge den ved en gudstjeneste i anledning af reformationsjubilæet 2017. Den tyske grundtekst kan findes i diverse Luther-udgaver, fx Clemen-udgaven, bind III, side 294-309. Indledningskollekten findes side 302.

Jeg formoder, at det er en kollekt, som Luther selv har skrevet. Det ligner i hvert fald ikke en oversættelse af en latinsk missalekollekt. Det har næppe været Luthers mening, at denne kollekt skulle bruges hele året ved alle gudstjenester. Jeg opfatter kollekten som et eksempel.

I samme værk (Deutsche Messe) findes også en udgangskollekt. Og det er den, som fortsat bruges som den primære slutningskollekt, når der har været nadver (Ritualbog 1992, side 32).

Der findes forskellige danske oversættelser af indledningskollekten i Deutsche Messe 1526. Der findes fx en på www.lutherdansk.dk. Umiddelbart synes jeg ikke, at det er en god oversættelse.

I et ældre dansk værk med Martin Luthers Hovedværker (N. Vognsbøl, Kbh. 1914) er der en oversættelse:

Almægtige Gud, du, som beskærmer alle dem, der haaber paa dig, uden hvis Naade ingen formaar noget, ej heller gælder noget over for dig – lad os rigeligt vederfares din Barmhertighed, paa det vi ved din hellige Paavirkning tænker, hvad ret er, og ved din Kraft ogsaa gør saaledes, for Jesu Kristi, vor Herres Skyld, Amen!

Hvis kollekten skal bruges i en dansk gudstjeneste i 2017, bør der nok foretages en ny dansk oversættelse fra tysk original. Men jeg vil ikke udelukke, at der kan findes en nyere god dansk oversættelse.

I den tidlige danske reformation brugte man danske oversættelser af de latinske missalebønner. Og jeg formoder, at Luther gjorde noget tilsvarende. Men jeg ved det ikke.

I den første officielle danske alterbog fra 1556 finder man en dobbelt kollekttrække: dels missalekollekter og dels kollekterne af Veit Dietrich. Men det har kun været meningen, at man skulle bruge én kollekt. Og præsten måtte gerne selv formulere dagens indledningskollekt – men kun til eget brug.

Dietrich-kollekterne, der i de senere danske alterbøger blev den eneste mulighed, blev af gode grunde ikke brugt i den tidlige reformation, da de først blev forfattet i 1546 – så vidt jeg ved. Og jeg kan ikke forestille mig, at Luther nogensinde har brugt Veit Dietrichs bønner.

I den tidlige danske reformation brugte man normalt danske oversættelser af de latinske missalebønner. Så det vil være mere 'autentisk' i en dansk reformationsgudstjeneste i 2017 at holde sig til en dansk oversættelse af Luthers indledningskollekt fra Deutsche Messe 1526 eller bruge en dansk oversættelse af de gamle missalekollekter. Og der vil jeg naturligvis anbefale dem i alterbogen fra 1992, som især er oversat af Anna Sophie Seidelin.

Men det kan da godt være, at én af de gamle 1500-tals-oversættelser kan bruges, hvis man bare holder sig til moderne udtale.

*****

O Herre Gud himmelske Fader, vi arme Syndere bekende, at der er intet godt i vor Natur, og at vi selv dø og fordærves i Synden, efterdi hvad som er født ér af Kød, det er Kød og kan ikke see Guds Rige. Men vi bede dig: Vær os naadig og barmhjertig og for din Søns Jesu Christi skyld send din Hellig Aand i vore Hjerter og gør ny Mennesker af os, at vi kunne visseligen troe formedels Christum Syndernes Forladelse, som os er tilsagt i Daaben. Og at vi maa vokse dagligen i Kærlighed til vor Næste og i andre gode Gerninger, indtil vi blive endelig salige ved den samme din elskelige Søn Jesum Christum, vor Herre, som med dig lever og regerer i hellig Aands enighed, en sand Gud fra Evighed til Evighed! Amen!

*****

Herre, vor Gud, du kender vore hemmelige tanker, og det inderste i vore ord og gerninger er ikke skjult for dig. Vi bekender, at vi har syndet imod dig, og er ikke værd at kaldes dine børn. Men uden dig kan vi ikke leve. Derfor beder vi dig: Kast os ikke bort fra dit ansigt, og tag ikke din Helligånd fra os. Du, som tager imod syndere, tag imod os. Hør os for din Søns, Jesu Kristi skyld. Amen. (*Ritualbogen af 1992, s. 79*)

Homiletiske temaer og prædikenforslag:

af Jakob Fløe Nielsen

Uddrag fra nogle af Martin Luthers egne prædikener

Tema: "for jer":

"Det er den vigtigste artikel, som skiller os fra alle hedningerne, at du, menneske, ikke blot lærer, at Kristus er født af jomfru Maria og er herre og frelser, men også tager det til dig, at han er din herre og frelser, så du i dit hjerte kan prise dig lykkelig og sige: Jeg hører ordet, som lyder fra himlen og siger:

Dette barn, som er født af jomfru Maria, skal ikke blot være sin moders søn. Jeg har noget, som er bedre end stillingen som mor, for Kristus er min, eftersom engelen siger: Han er født for jer. Her må man sige: Amen, jeg takker dig derfor, du kære herre. Men vore tanker siger: Hvem ved? Jeg tror nok, at Kristus er født af jomfru Maria og at han er en herre og frelser; måske vil han hjælpe Peter og Paulus, men mig vil han ikke se hen til. Så siger du, at du nok tror disse ting, men ikke, at de gælder dig.

Om det også var muligt, at du troede disse ting, så slår dette ikke til; du tror i virkeligheden ikke. Nej, den tillid må også være der, at Frelseren er født for dig. Han er ikke født bare for, at jeg skal ære hans moder, så hun prises, fordi Kristus er født af en mor, som er jomfru; den ære tilkommer alene hende, og den skal man ingenlunde agte ringe, for engelen siger jo: Velsignet er du blandt kvinder. Men man skal heller ikke agte den ære så stor, at man benægter det, som også står i teksten: eder er i dag en frelser født. Det var ikke hovedsagen for Kristus, at han ville fødes af en jomfru; det var en uendelig større sag, han havde for øje, nemlig det, som Maria selv synger om: Han har taget sig af Israel, sin tjener. Hun synger ikke: Han er født for min og for min jomfrustillings skyld, men dig, ja, netop dig til gavn og tjeneste, ikke bare til ære for mig. Giv kun agt på dig selv, ran sag dig selv og se efter, om du er en kristen. Om du kan synge derom, at denne Guds Søn, der forkyndes som herre og frelser, han er min Frelser, og om du kan stadfæste engelens ord og af hjerte sige ja dertil og tror det, da er dit hjerte fuldt af tillid og glæde og kampmod og vil ikke bekymre sig meget om tingene i verden, end ikke de bedste og mest værdifulde. For når jeg af hjertensgrund kan sige til jomfru Maria: Maria, du ædle, rene jomfru, du har født et barn, som er langt mere værd for mig end klæder og guld, ja, det legeme og liv, som jeg slæber rundt med. Denne skat må være dig nærmere end alt andet i himlen og på jorden, som salme 73 mod slutningen siger: Har jeg blot dig, da attrår jeg intet på jorden! Se, hvor et menneske jubler, om det blot får et nyt sæt tøj eller ti guldstykker! Men hvor mange er der, som jubler og springer af glæde, når de hører engelens prædiken: for jer er frelseren født? Ja, de fleste tror, at den prædiken, som skal forkyndes, ikke betyder noget videre; og når de har hørt den, går de deres vej og er sindet som før. Deraf er det klart, at vi hverken har den første eller den anden slags tro. Vi tror ikke virkelig, at jomfruen er moder og har født en søn, og at han er herren og frelseren, hvis ikke den anden slags tro kommer til, at han er født for min skyld, for at være min frelser og herre.

Om jeg kunne sige: Det tager jeg til mig som mit, fordi engelen tilsiger mig det som min ejendom, da kan det ikke slå fejl:

Når hjertet tror, så må det elske moderen Maria, endnu mere barnet og særlig Gud Fader. For når det er virkelighed, at Kristus er født af jomfruen og er min, så har jeg ingen vrede Gud; så må jeg erkende, at der er kun venligt smil og glæde i Faderens hjerte, og da forsvinder al uvilje i mit hjerte. Thi når det er sandt, hvad engelen siger, at Kristus er vor herre og frelser, hvad kan da synden og døden udrette mod os? Er Gud for os, hvem kan da være imod os? Større ord kan jeg ikke udtale, heller ikke nogen engel eller Helligånden. "

Martin Luthers Liv og Hovedværker. Bind 3, Udvalgte Prædikener. Af Martin Luther (1911) side 353-354.

Tema: "I jer":

"Dette evangelium giver anledning til et stort spørgsmål. Er det sådan, at vi skal elske først og at så følgen deraf bliver, at Kristus også elsker os? Der er enkelte skriftsteder, som lyder sådan, som om vi skulle begynde med at elske 9). Dog, det er sådan, at det er Gud, som gør den første begyndelse. Når Gud gør det, føler jeg det dog måske sådan, som disciplene følte det, da de var forsamlede, og Gud ængstede dem ved lyden af en susen. Det gjorde han, fordi han elskede dem, for at de igen måtte komme til at elske ham. Da er han nær hos os, når han gør sådanne ting og antænder vort hjerte. Når et menneske bliver sig bevidst, at Gud elsker ham, da begynder han selv at elske Gud. »Om nogen elsker mig, vil han holde fast ved mit ord, og min Fader skal

elske ham, og vi skal komme til ham og tage bolig hos ham« 9). Sådan kærlighed opstår, når Herren selv ved Helligånden har virket kærligheden i hjertet. Herren taler her om at føle kærligheden, ikke om kærlighedens kilde. Hvor denne kærlighed er kommet, vil et menneske også mærke, at »Faderen og jeg trøster ham«. »Talsmanden, Helligånden, som Faderen vil sende i mit navn, han skal lære jer alle ting og minde jer om alt, hvad jeg har sagt jer« 11). Her kalder Kristus ham trøsteren 12). Når han er det, så må han nødvendigvis være på det sted, hvor der trænges til trøst. Lad derfor dem passe sig selv, der snakker så frit og frygtløst om evangeliet. Jeg siger som Paulus, at jeg glæder mig over, at evangeliet er forkyndt på enhver måde 13). Trøsteren trøster de bange hjerter. Derfor vil han række evangeliet til dem, som trænger dertil. Man 14) har udlagt disse tekstord, som om de sigtede til deres overleveringer; men det er i direkte modstrid med Helligåndens tale. I teksten følger nemlig: »om alt, hvad jeg har sagt jer« 15). Dog, de påstår, at man ikke må forstå det sådan. Men ordene vil dog sige: Helligånden vil ved sin gerning prente det endnu dybere ind i jeres hjerter end jeg gør det ved ord, så I ikke vil trænge til flere ord fra min side. Helligånden borttager lovene fra vore hjerter, men vore modstandere vil indvikle samvittighederne i deres love.

»Fred efterlader jeg jer, min fred giver jeg jer«. Her ser du, til hvem Gud giver Helligånden, nemlig ikke til de fredfyldte, men til de nødstedte mennesker. Al verden anser det for at være fred, når en krig er hørt op. Når et verdsligt sindet menneske er stedt i fattigdom, så tænker han: Jeg vil se at skille mig af med fattigdommen, så bliver jeg rig. På lignende måde tænker de, som har sygdom eller er i dødsfare. Sådan en fred giver Helligånden ikke; nej, han gør, at det onde må forblive, men personen må det blive anderledes med. Det sker på den måde, at Herren siger: Når I er midt i lidelsen, da vil jeg give jer et sådant hjerte, at I tror, at I er midt i paradiset. Midt i krigen giver jeg fred, midt i døden giver jeg liv. Paulus siger, at denne Guds fred overgår al forstand 16). Den jordisk sindede kan ikke finde den sande fred, hans fred er ikke bestandig. Men Kristus siger: Dø kun; jeg vil give dig Helligånden, så du forvisses om, at du ikke dør alligevel. På den måde bekymrer den kristne sig ikke under sine anfægtelser. Dog, den ene mærker mere til Helligåndens gerning, den anden mindre, for, som vi har sagt, Helligåndens gerning er i gang og er kun begyndt. Jeg må også fremover slide i det og lade Helligånden slide i det med mig. Derfor, tab ikke modet, om du ikke til enhver tid finder dig selv ved godt mod! Det er jo da Helligåndens gerning altid at øge denne glæde i dig, og glæden må dog være blandet med frygt. Ellers ville du jo kunne sige: Helligånden er allerede færdig med sin gerning i mig.

Det som nu følger, er fuldt af trøst. Evangeliet trøster bestandig de nødstedte. De ubøjede ser det ikke. Havde disciplene ikke været i angst, da havde han ikke trøstet dem. Og dog gavnede hans trøst dem på dette tidspunkt kun lidt, fordi Anden endnu ikke var tilstede. Kristus mener: »Anden vil gøre jer glade; I vil glæde jer over, at jeg går til Faderen, thi Faderen er større end jeg«. At elske Kristus er at elske en mand, som må lide døden og ikke gøre andet end prædike kors og død. Men dette vil Ånden virke og åbenbare for jer, og da vil I erkende, at Faderen i uendelig stor nåde har villet, at jeg skulle dø (siger Kristus). Jeg går til Faderen, det er: jeg bliver en Herre over alle ting, og det vil Helligånden undervise jer om. Faderen er større end jeg, det er: han vil gøre mig til Herre over alt det skabte. Dette evangelium peger på Helligåndens gerning”.

NOTER

9. Joh.14,23.

10. Joh.14,24.

11. Joh.14,26.

12. Grundtekstens ord, som er gengivet ved »talsmand«, kan også oversættes med »trøster«.

13. Fil.1,18.

14. Der er tale om pavetilhængerne, som tillagde deres traditioner og overleveringer meget stor værdi.

15. Joh.14,27.

16. Fil.4,7.

Martin Luthers Liv og Hovedværker. Bind 3, Udvalgte Prædikener. Af Martin Luther (1911) s. 382-384

*****

Prædiken ved reformationsgudstjeneste 2010

Thomas Reinholdt Rasmussen, Sct. Catharinæ, Hjørring

Johs. 3,16-21 & Rom. 1,16-17

Det, der altid har slået mig ved reformationen og særligt Martin Luthers teologi, er kampen for den kristne frihed. Det er klart, at reformationen udspringer af Luthers egen kamp med Gud og kampen for at forstå, hvad der egentligt stod i Skriften. Men egentlig synes det hele båret af et ønske om frit at kunne stå over for Gud. At være et frit menneske i en fri verden.

Da Luther som ung mand gik i kloster i Erfurt, var han draget af en frygt både for livet og for Gud. Frygten for livet skyldtes flere ting: han havde oplevet pludselige dødsfald i sin nærhed, og flere af hans venner var døde af pesten. Det gik op for Luther, at han pludseligt kunne blive kaldt ud af livet, og var han så egentlig klar til at stå foran den levende Gud. Det førte til frygten for Gud, for han havde lært at Gud var en mægtig herre, der førte enhver af os til dom for vores liv, og hvem kunne egentlig bestå, hvis man skulle føres for dommen?

Frygten for livet og frygten for Gud tvang ham i kloster. Men gennem svære kampe med sig selv og med Gud kom han til en klarhed, der ikke blot var en klarhed for ham, men sandelig også en klarhed for den ganske verden. Og det skete gennem det stykke, vi netop har hørt læst fra romerbrevet, hvor Paulus citerer profeten Habakuk, der skriver: "Den retfærdige af tro skal leve!". Luther havde læst stykket tit og ofte og havde ikke tænkt nærmere over det – han havde blot tænkt: ja, af tro, det må være en tro, vi skal præstere for Gud, men pludseligt slog det ham, at det kunne jo ikke være tilfældet, at det var ham selv, der skulle yde retfærdighed over for Gud. Hvis det var os, der skulle gøre alt, hvad skulle Kristus så i grunden på korset?

Hvis det var os, der skulle yde retfærdighed til Gud, så blev hele korsfæstelsen jo til en farce, der ingen betydning havde. Så kunne Jesus jo have sagt, at vi skulle gøre det og det og stränge os bare lidt mere an i moralsk og trosmæssig henseende, og da ville det være nok. Så skulle Kristus ikke op på korset. Men nu hænger Kristus på korset. Det må betyde, at hvad vi end gør af fine ting og krumspring i livet, så er det ikke det, det handler om. Gud har gjort det, der skal til ved Kristi kors. Det er Gud, der gør os retfærdige. Det var Luthers nye indsigt, der sprængte hele den gamle verden.

For det betyder, at for eksempel pavelige hierarkier eller andre magtformer ikke er nødvendige til frelsen. Det betyder, at religiøse riter og former ikke er nødvendige til frelsen. Det betyder, at mennesket er frit fra alle andre herre end sin kærlige fader i himlen.

Det er ganske simpelt åndeligt sprængstof, og det blev det også. Den lutherske reformation rullede hen over Europa og skabte ad åre fornyelse og frihed til mennesker.

Derfor har kernen for mig i reformationen og i Luthers kamp altid være talen om friheden. Både den teologiske frihed i ordene: frihed fra synd, død og djævel, for Kristus har gjort op med det ved sin opstandelse fra de døde. Og den mere almene frihed findes så i, at vi ikke er underlagt religiøse regler og love, for kun troen alene er gældende.

"Troen alene" var også et kerneudtryk for Luther. Og når han siger troen alene, så mener han troen alene. Alle andre tilføjelser er at knægte den kristne frihed. Da den senere danske biskop Peder Palladius skulle disputere i Wittenberg i 1537, skete det over nogle teser, som Luther havde skrevet om begrebet "retfærdiggørelse af tro". Luther var under disputationen lidt smånågen og sur og havde ikke det store overskud til morsomheder. Men der var en teolog, der blev ved med at sige, at troen alene gælder, men også de gode gerninger er nødvendige til frelse. Til sidst blev det Luther for meget, og han sprang op og råbte: "jeg vil ikke høre ordet necessitas (nødvendig). Det hedder troen alene". Alle tilføjelser til dette er at anfægte sjæle og at anfægte vores kristne frihed. Det hedder troen alene, hvis den kristne frihed skal bevares.

Og hvorfor det? Ja det udtrykker Luther meget malerisk således: Hvis vi ikke vil nøjes med den korsfæstede Kristus, men selv vil retfærdiggøre os, så begraver vi Kristus på ny! Så er han jo korsfæstet til ingen verdens nytte. Men hvis vi holder os til den korsfæstede, så opstår han af graven hver eneste dag til glæde, lys, liv og frihed. Og derfor er det kernen hos Luther: et kristent menneskes frihed.

Amen

(Gengivet med tilladelse)

*****

Prædiken til reformationsgudstjeneste 8.november 2015
Jørgen Christensen i Frederiksborg Slotskirke
Mattæus 22,15-22 (23.s.e.Trinitatis)

Forleden skulle jeg i en krydsord finde et andet ord for samtykke på tre bogstaver.

Den rutinerede krydsordsløser vil selvfølgelig straks sige: tie; den, som tier, samtykker.

Jeg indrømmer gerne, at jeg var omkring både yes og nik, før jeg fandt løsningen.

Se, når jeg begynder her, så er det, fordi netop denne søndags evangelium med spørgsmålet om skattens mønt og svaret om at give kejseren, hvad der er kejserens, og Gud, hvad der er Guds, sammen med en ganske bestemt fejlfortolkning af Luthers to-regimentelære er blevet brugt til at forsøge at gøre kirken alt for tavs alt for ofte.

Igen og igen har en gruppe tidehvervske præster trukket to-regimente-kortet, så snart en eller anden præst, biskop eller kirkelig organisation har blandet sig i samfundsdebatten.

Tidligere statsminister Anders Fogh Rasmussen gik endda så vidt, med henvisning netop til skattens mønt, at han mente at religionen skulle ud af det offentlige rum.

At den nuværende regering har skrevet ind i regeringsgrundlaget, at Danmark er et kristent land, synes ikke at have ændret grundlæggende på lysten til at trække to-regimente-kortet – og man kunne måske tilføje, det synes heller ikke at have smittet overvældende af på den politik samme regering fører, men det var måske heller ikke det, der var pointen med at anføre, vi er et kristent land.

Men hvis vi nu skal følge Luthers gamle princip, at det er skriften alene, der er vores rettesnor, og vi så prøver at anvende det på både evangeliet og Luthers skrifter, hvad er det så, der er på spil i denne stridssamtale, som finder sted kort efter, at Jesus har ryddet tempelpladsen for alskens sælgere og vekselere, så duerne fløj og mønterne trillede.

Ja, dybest set handler den vel om at afsløre hykleriet, for de gode farisæere har jo selv kejserens mønt i lommen. Den mønt som bærer den i en rettroende jødes øjne ugudelige indskrift: *"Tiberius, Cæsar, højeste søn af den guddommelige Augustus og ypperstepræst"*

De er altså ikke blege for selv at nyde godt af det, de officielt lægger afstand til.

Og ja, nu siger jeg **de**, som om det kun er de andre, der forstår at indrette sig, så de prøver at få i både pose og sæk, helt konkret var herodianerne kendt for at være besættelsesmagtens loyale samarbejdspolitikere – akkurat som den danske regering var det de første år under besættelsen.

Det gode gamle velprøvede princip, at man vel lige så godt kan prøve at få det bedste ud af det.

Men nu er der det lumske og nederdrægtige ved Jesu lignelser og stridssamtaler, det handler aldrig kun om de andre, det virkeligt urovækkende er, når det går op for mig, at jeg måske ligner de gode farisæere mere, end jeg bryder mig om at være ved.

Forsøget på både at blæse og have mel i munden, er vi nok flere der har været ude i.

I hvert fald er det de færreste af os, der følger radikaliteten i rådet til den rige unge mand og giver alt til de fattige for så at følge Jesus – eller med dagens evangelium giver Gud, hvad der er Guds.

Jesus afslører vores billede af Gud, som en skatteopkræver, der kan stilles tilfreds, hvis vi bare som gode borgere betaler vores skat og beholder resten for os selv. Men resten er også Guds.

For det er det lumske i Jesu svar, Giv kejseren, hvad der er kejserens og Gud, hvad der er Guds.

For både kejseren og Gud gør jo krav på det hele.

Vi skal ikke blot være lovlydige skatteborgere, vi skal være borgere i Guds rige, siger Jesus.

Der er ikke det hjørne af tilværelsen, der ikke er Guds – uanset hvor mange, der vil have religionen ud af det offentlige rum, eller reservere særlige områder i samfundet som Guds frie områder, så er både kejseren og statsministeren og du og jeg skabt i Guds billede og tilhører følgelig Gud.

Jesu svar er altså ikke blot en særlig kløgtig måde at vride sig ud af den fælde, som farisæerne har stillet op for ham – Jesu svar er ikke en smart måde at redde sit liv på.

For hvis der er noget, Jesus ikke gør, så er det at gå på akkord med sine holdninger – igen og igen risikerer han alt for at vise den sandhed om Gud, som han er kommet til verden for at afsløre.

Hvor kejseren kan stille med både mønter og militær og myndigheder og magt.

Der stiller Jesus alene med sig selv som Guds værgeløse billede, der har givet afkald på magten og ender på et kors, fordi han hverken vil give farisæerne eller kejseren det, der i bund og grund er Guds.

Da biskop Marianne Christiansen i sin prædiken ved folketingets åbning i Christiansborg Slotskirke på et tidspunkt sagde: *Vi er alle syndere*, da begyndte politikerne at le, som om hun havde sagt noget sjovt. Eller som om det da umuligt kunne angå dem.

Men det er jo netop det, dagens evangelium gør, afslører ikke blot farisæerne som hyklere og syndere – men det afslører også dig og mig som hyklere og syndere, når vi forsøger at sikre os et dobbelt statsborgerskab i Danmark og i himlen, så vi kan beholde vores jordiske velfærd her ud fra devisen, pengene har det bedst i borgernes lommer, samtidig med at vi frejdigt abonnerer på partoutkortet til himlens lyksaligheder.

Jesu svar tvinger os til at se os selv i spejlet, hvad ser vi der? Hvad er sandheden om os? Kan vi tillade os at le med politikerne over påstanden om, at vi alle er syndere, eller har vi alle sammen kun et at håbe på, nemlig Guds nåde og barmhjertighed?

Og så til Luther, som ganske vist aldrig selv talte om nogen to-regimentelære, men som i en dansk sammenhæng igen og igen bliver hevet frem, når kirken eller præsten skal gøres tavs.

For uanset, hvor rigtigt det er, at skriften aldrig kan bruges som politisk facitliste eller partiprogram, så kan Jesu ord om at give kejseren, hvad der er kejserens heller aldrig bruges som fejlt påskud for at bøje nakken og gemme budskabet for at takkes en ond Gudsforladt verdslig magt.

I skriften kan vi ikke læse, hvor mange flygtninge Danmark skal tage, men vi kan heller ikke misbruge den samme skrift til at sætte grænser for, hvem der er din og min næste.

Der er ikke to herrer som loyaliteten pragmatisk skal fordeles imellem. Vi er altid Guds både som skatteborgere, som kristne og som økonomisk/politiske væsner.

Luther selv levede ikke i en torumstænkning, med vandtætte skodder mellem kirken og staten, mellem religionen og politikken.

Kejseren var ikke en sækular religionsneutral kejser på Luthers tid, kejseren var øverste myndighed i et kristent samfund, og det var kirkens pligt og ansvar og opgave at vejlede den kristne kejser.

Og uanset om den til enhver tid siddende danske regering vil kalde sig selv for kristen eller sækular eller ateistisk eller noget som helst andet, så er kirkens opgave og pligt og ansvar det samme.

At give Gud, hvad der er Guds, er at fastholde enhver myndighed på, at alt er Guds, øvrigheden er Guds ordning – uden forbehold – under det fortegn skal magten forvaltes, så den bliver brugt for den svages skyld den andens skyld, uanset hvad kejseren, kongen præsidenten, statsministeren så ellers selv tror på.

Derfor er det også kirkens pligt at udsætte magtens forvaltning for konstant kritik, hver gang den bliver umenneskelig, hver gang den glemmer at ethvert menneske er skabt i Guds billede.

Hver gang staten glemmer det, skal kirken vejlede og minde om, at også verdslig politisk magt er givet af den Gud, hvis væsen er at give alt og gøre alt for den andens skyld – for din og min skyld – også selv om vi er både hyklere og syndere.

Derfor må en kristen kirke aldrig frygtsomt eller fejlt tie.

Derfor skal en kristen kirke altid holde staten og alle os som er en del af den samme stat i ørerne – uanset hvor upopulært budskabet er.

Synligt og hørligt og mærkbart må kirken altid tale den svages sag, tale for barmhjertighed – minde både konge og menigmand om, at rigdom og magt er ikke noget jeg ejer for min egen skyld men noget jeg har fået skænket.

Og nej, jeg er ikke i gang med at opstille et kristeligt program, der er kun et parti jeg med sikkerhed ved, i luthersk forstand er et ukristeligt valg: Og det er sofavælgerpartiet.

Hvad jeg alene taler for er, at kirken til stadighed kender sin pligt til at tale i stedet for fejlt at tie.

For den som tier samtykker.

Amen

(Gengivet med tilladelse)

*****

Folketingets åbningsgudstjeneste, den 6. oktober 2015

Prædiken ved biskop Marianne Christiansen

Epistel: 1. Korintherbrev 13. Evangelielæsning: Johannes 14, 1-7

Frygt ikke, kære folkevalgte. Jeres hjerte må ikke forfærdes og ikke være modløst. ”Derfor Danmark, frygt kun ikke, frygt er ej af kærlighed” – sang vi før med Grundtvig. Det er fra et sted i det nye Testamente: ”Frygt findes ikke i kærligheden, men den fuldendte kærlighed fordriver frygten”. Kærlighed. Må man sige det ord i den virkelige verden? Grundtvig havde en fiks idé om, at Danmark var udvalgt til at være hjertefolket, kærlighedens jorderige. Et kærligt land? Frygt ikke, frygt er ej af kærlighed. Frygt er ellers voldsomt på mode. Frygt er en stærk faktor i samfundslivet - styrer forskning og styrer politik: hvad skal vi være bange for, hvordan kan vi føle os trygge, hvordan tager vi frygten alvorligt.

Meget liv og meget politik er styret af frygt og frygten for frygt. Hvordan forsikrer vi hinanden og ikke mindst vælgerne om, at intet bliver anderledes eller dårligere i fremtiden, og hvordan skal vi kunne rumme fremmede og flygtninge i vores land, når vi nu er bange for dem, og hvordan skal vi overhovedet møde fremtiden, hvis vi ikke kan være helt trygge ved, at alt skal være, som det plejer? ”Frygt ikke, jeres hjerte må ikke forfærdes og ikke være modløst”, siger Jesus til sine disciple, der står over for den altid aldeles ukendte og frygtede fremtid, som de selv skal klare uden leder.

Kærligheden fordriver frygten. Kærlighed og godhed og den slags har på det seneste fået en rimelig dårlig presse, som det hedder. Som om kærlighed og godhed er noget naivt, der ikke hører hjemme i denne verden, men er reserveret for folk, der absolut skal flashe, at de er bedre end os andre. Det er blevet politisk ukorrekt med kærlighed og godhed. Af mange forskellige årsager, sikkert. En af dem er, at vi trænger til snart at holde reformationsjubilæum i 2017 og der blive mindet om det evangelisk-lutherske menneskesyn, som måske ikke er særligt smigrende, men til gengæld befriende: Vi er alle sammen syndere, ufuldkomne, uperfekte mennesker.

Vi kan aldrig blive perfekte og helt gode og kærlige, fordi vi også altid er egoister – også. Men af Guds nåde er vi samtidig noget andet: retfærdiggjorte, det vil sige elskede og godkendte, og derfor er vi frie til at elske og gøre godt af bare fornøjelse og glæde over at være til og være Guds børn sammen med alle de andre ufuldkomne mennesker på denne lille blå og grønne planet Ikke mindst jer, ærede folkevalgte, er der grund til at minde om det: Syndere og retfærdige på en gang. Fulkommen gode og kærlige kan vi ikke blive, men vi er frie til at gøre det gode, at gøre kærlighedens gerninger over for hinanden, ikke for at blære os eller være urealistiske, men fordi det er den eneste realistiske vej ud af frygten og lidelsen. På det nære som på det store plan.

En anden grund til, at kærligheden er kommet i miskredit er nok, at vi har delt verden op i den realistiske verden, hvor det kun er tal og vold og magt, der styrer, og så reserveret kærligheden til de nære forhold, til dem, vi godt kan lide. Der i det nære kan vi være flinke og rare, men ude i den virkelige verden er det kun kolde konanter, der tæller.

Også her kan vi længes mod reformationsjubilæet for at få udryddet den misforståelse, der trives, at når Luther taler om to regimente, et verdsligt og et åndeligt, at han så taler om et skizofrent samfund, der har helt forskellige værdier, når det gælder samfundslivet, det ydre liv og så hvert menneskes indre private, åndelige liv. Det er helt i skoven. For Luther er både det verdslige og det åndelige regimente under den samme Gud, som er Gud for alle, og i begge regimente lever vi i kaldet til kærlighed; men hvor der er fuldstændig frihed i det åndelige regimente for tro og tanke, så er der i det ydre liv regler og love og om nødvendigt straf for at skabe et samfund, der kan rumme et liv i kærlighed og fred, selvom vi ikke er perfekte. Vi er så lykkelige, at vi har folkestyre og vælger de mennesker, der laver lovene og fører regeringen.

Og I er valgt og udvalgt til de opgaver. I er ikke perfekte, lige så lidt som vi, jeres vælgere, er det. Men I og vi lever under det samme kald, nemlig kaldet til et liv i kærlighed. Og kærligheden er her ikke varme følelser, men helt konkret medmenneskelig handling og forpligtelse på hinanden, som den er levet ind i verden af Jesus. Kærligheden er en vej. En vej i denne verden, hvor virkeligheden konstant overhaler os, og vi igen og igen bliver kaldt til at forholde os til andre menneskers nød, selvom vi ikke havde planlagt det, ikke lige har plads eller tid eller penge og hellere ville have hygget os med dem, vi kender og bedst kan lide. Og også en virkelighed, hvor vi pludselig kan få nye venner, mennesker der kommer uventet til os, med en hjælp og en fremtid, som vi endnu ikke kender. Jeg vil vise jer en langt bedre vej – siger Paulus, og så kommer lovsangen til kærligheden, størst af alt, som en vej, et kald i denne virkelige verden. Det har han selvfølgelig fra Jesus, som

siger: Jeres hjerte må ikke forfærdes og I skal ikke være bange for, hvor vejen fører jer hen og navnlig ikke, hvordan den ender. For der, hvor den ender, er Gud, og Gud kender I allerede: ”Jeg er vejen sandheden og livet. Ingen kommer til Faderen uden ved mig; kender I mig, vil I også kende mig Fader, og fra nu af kender I ham og har set ham”.

Nå, så vi kender Gud, meningen med det hele, ved at se på Jesus? – et menneske, der levede og døde i fælleskab med tabere og fremmede og udstødte og forbrydere, og åbnede en lyssprække af håb ind i verden ved opstandelsen fra de døde. Kender vi Gud i ham, så kender vi en Gud, der bytter plads med det mindste menneske. Den vej, Jesus er, er ikke så meget en vej til Gud, som den er Guds vej ind i verden og gennem verden. Den vej bringer os altid til at sætte os i den andens sted. Altid at bytte plads og se, at den anden, kunne have været mig, så fremmed, som han end er; hendes barn kunne have været mit barn, og hvad ville jeg så gøre? Det menneske, der ligger i grøften er også mig, ja dybest set er det altid dér, Gud er: i grøften, i dybet, hos det menneske, der ikke er andet end et udsat nøgent menneske.

Den vej, at Gud blev menneske, kalder os til at være mennesker, og netop i den nøgne udsatte menneskelighed opdage, at vi er fælles. I dag er det en festdag for frihed og fred og folkestyre, og for at vi må have lov til at diskutere og skændes til vores dages ende om, hvordan dette samfund skal indrettes, hvordan vi skal handle sammen med andre lande og nationer og forvalte rigdom og naturens gaver som en del af menneskeheden og skaberværket. I er alle gået ind i politik med det håb at finde veje for vores samfund og vores land ind i fremtiden, og det skal I have tak for. Gud give jer lykke og gode råd og nådens lys. I skal ikke være bange, men huske den praktiske og realistiske kærlighed, der er vejlederen i jeres liv. Der er hårdhed og ondskab i denne verden, i os og i andre. Der er frygt, der æder sjælene. Tag ordet og bring oplysning og fantasi og munterhed ind i samfundssamtalen, bekæmp frygten, bekræft den ikke.

I Jesus Kristus er Gud blevet menneske, og derfor behøver I og vi ikke stræbe efter at blive guder eller finde en guddommelig orden. Vores eneste opgave er at være på vej. Virkeligheden vil konstant overhale os. Derfor beder vi om, at I må få opmærksomme øjne og lydhøre øren, og mod til at åbne munden, også når I skal tale imod, hvad flertallet mener, og åbne hænder til både at handle og at holde om og holde fast, og at I må få hjertets visdom.

Amen

Nadveren:

Af Henrik Guldbrandt Kjær, sognepræst Naur-Sir

Nadveren - mødested for Gud og menneske

For Martin Luther var nadveren det største mysterium i gudstjenesten - med denne kendsgerning var han helt på linje med middelalderens syn på nadveren som unio mystica - den forunderlige forening af Gud og menneske.

Luthers teologiske udlægning af denne forening i nadveren var dog radikalt anderledes end den katolske praksis - og ganske anderledes end det reformerte nadversyn, som det fandtes hos Zwingli og Calvin.

For Luther var det afgørende, at Gud giver sig selv som gave i nadveren - helt konkret og håndgribeligt - for at gøre os til Kristus-mennesker.

Nadveren er det klareste og stærkeste billede på, at Gud blev menneske i Jesus Kristus - for vi bliver i Guds øjne til små Kristus-inkarnationer, når vi indoptager Kristus - vi bliver ét med ham.

For Luther er der intet skel mellem billede og virkelighed, og derfor understreger han gang på gang, at Jesus Kristus helt konkret bliver givet os som gave - for at vi, som nye inkarnationer, kan give ham videre. [se HKTs indlæg øverst/nederst??] Derfor var det vigtigt for Luther, at nadveren ikke bare symboliserer Jesu nærvær, sådan som vennerne fra Geneve og Zürich mente.

LUTHERSK NADVERLITURGI?

Luther blev ofte spurgt om løsninger på praktiske problemer - men lige så ofte lod han spørgerne vide, at det måtte de selv finde ud af lokalt. Han var meget lidt liturgisk konservativ - bare prædiken og liturgi understregede DONUM - GAVEN fra Gud selv: Jesus Kristus.

Kristi uforbeholdne nærvær hos os er det altafgørende - og den liturgi, der bestræber sig på at understrege denne kostelige gave, er god, hvis tanken bag er evangelisk. [Se Thomas Jakobsens indlæg øverst/nederst, hvor han understreger, hvor lidt der synes ændret i den efterreformatoriske gudstjenestepraksis i Danmark. Det er - helt kantiansk - tanken bag, der tæller!]

Nadveren blev udskilt fra højmissen i Kirkeritualet af 1685 - sandsynligvis for at understrege det lutherske (skrift-)ORD ALENE - og først med ritualet af 1992 kom nadveren formelt med i den danske højmesseliturgi.

Dette må siges at være en misforståelse af Luthers anliggende - for ORDET ALENE kan ikke skilles fra KRISTUS ALENE eller TROEN ALENE - Jesus Kristus er ORDET og TROEN - konkret nærværende - som Guds gave til os.

Liturgier:

Samlet af Thomas Felter

Historisk gudstjeneste i Skagen kirke – Hellig tre Konger søndag Anno 1413:

INTROITUS: intoneres af koret

PROCESSION: Messetjener, messedrenge, præst og diakon

Kor: Kyrie -Christe - Kyrie

Præst: (bøjer sig foran alteret, gør korsets tegn og siger:) "In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti! Amen,,

HILSEN: (samler hænderne foran brystet og siger - vendt mod menighed:) "Dominus vobiscum !"

KORSVAR: "Et cum spiritu tuo!"

KOLLEKT

Mettetjener: "Amen!"

LEKTIE: Ministrant går til ambo og messer på latin Es. 60, 1-6

Mettetjener: "Deo grátias!"

VEKSELSALME: DDS 9 o, store Gud, vi love dig (kor + menighed/kvinder i koret)

Præst: "Dominus vobiscum !"

KORSVAR: "Et cum spiritu tuo!"

Præst: "Sequentia sanctii Evangelii secundum Mattheo" (korstegner Bibelen, egen pande, mund og bryst)

Mettetjener: "Gloria tibi !"

EVANGELIUM: Ministrant går til ambo og messer på latin Matt. 2, 1-12

Mettetjener: "Laus tibi !"

PRÆDIKEN: præst fra ambo + meddelelser

TROSBEKENDELSE: Credo synges af ministrant fra ambo

KOR: "Magnificat"

FÆLLESSALME: DDS 138 De hellig tre konger

Præst: "Lad os folde hænderne under Pater noster - Fadervor!" (siges vendt mod menighed)

PATER NOSTER: Synges af ministrant fra ambo

VELSIGNELSE: "Den almægtige Gud og Fader, Søn og Helligånd velsigne eder!" (slår korsets tegn)

KORSVAR: "Amen!"

EXTROITUS: "Adoro te devote (kor m+k) - herunder PROCESSION ud I

*****

Historisk gudstjeneste i Skagen kirke - Trinitatis søndag Anno 1613:

Indledning

Intrada: Mogens Pedersøn: "Lover Gud, I Kristne fromme" - for kor, orgel, trompet og basun

Kyrie: Kyrie-Christe-Kyrie, fra Thomisøns psalmebog (solo)

Gloria: "Ære være Gud i det højeste..." (solo)

Fællessalme: DDS 435 "Aleneste Gud i Himmerig"

Salutation + "Og med din Ånd"

Kollekt + amen

Epistel

Halleluja: Kor-sats af M. Vulpius

Evangelie-annoncering + "Gud være lovet for sit glædelige budskab"

Evangelium

Credo: Kor + orgel DDS 437 "Vi tro, vi alle tro" (én-stemmigt)

Fællessalme: DDS 289 "Nu bede vi den Helligånd"

Prædiken + kirkebøn og meddelelser

Fællessalme: DDS 337 "Behold os, Herre, ved dit ord"

Offertorium: Kor + orgel: DDS 9 "O store Gud, vi love dig" (én-stemmigt. Mel: "Fra Himlen højt", og hvorunder klingpungen går rundt!)

Nadver: Sædvanlig liturgi, herunder DDS 440 "O, du Guds Lam, uskyldig"

Under uddeling: DDS 505 "Til dig alene, Herre Krist" Kor, (én-stemmigt)

Kollekt

Fællessalme: DDS 463 "Mæt min sjæl, o Jesus sød"

Salutation + "og med din Ånd"

Velsignelse, efterfulgt af 3 x Amen, (flerstemmigt).

Vekselsalme: DDS 52 "Du, Herre Krist" (mel: Mainz). Vers 2, 4 og 6 synges af kor (flerstemmigt). Vers 1, 3, 5 og 6 synges af kor + menighed (én-stemmigt)

Exitus: M. Vulpius: "Nu årets bedste tid", for kor, trompet, basun og orgel

Afrunding

REFORMATIONSGUDSTJENESTE SÆBY KIRKE D. 31. OKTOBER 2013

Præludium af J.S. Bach: Partite over "Jesus Kristus er til stede"

Indgangsøn

DDS 336: Vor Gud han er så fast en borg

Kyrie & Gloria

Menigheden synger:

Vi love, vi prise og takke dig,
al æren skal dig tilhøre,
o Herre, Gud Fader i Himmerig,
for kærlighed, du os mon gøre!
Du alle ting har i vold og magt,
det alt må frem, som er din agt,
thi frygte vi ingen fare.

Hilsen og bøn

Læsning: Rom 1,16-17 + 3,19-28.

DDS 289: Nu bede vi den Helligånd

Læsning: Evangelium

DDS 437: Vi tro, vi alle tro på Gud

Prædiken

DDS 487: Nu fryde sig hver kristen mand

Kirkebøn

Sopransolo: DDS 495: "Midt i livet er vi stedt"

Tekst: Martin Luther 1524. Dansk 1528/1931.

Mel. Ivan Høiberg

Nadver

DDS 439, v.3 af O du Guds Lam

Under altergangen synger kirkekoret DDS 461: Jesus Kristus er til stede

Nadververs efter altergang:

DDS 474: Jesus Krist, du gav mig livet

Bøn & velsignelsen

DDS 337: Behold os, Herre, ved dit ord

Udgangsøn

Postludium af Hugo Distler: Partite over "Jesus Kristus er til stede."

REFORMATIONSGUDSTJENESTE I VESTERVIG KIRKE D. 31. OKTOBER 2014

Præludium Wolf Heintz: Nu bitten wir den heiligen Geist

Indgangsbøn

DDS 336 Vor Gud han er så fast en borg

Læsning: Rom 3, 27

Vekselsalme (Kor og menighed): Dies sind die heil'gen zehn Gebot

Kor:

1. Her er de hellige ti bud,
os givet af Vor Herre Gud,
ved Sinajs bjerg, på tavler to,
og Moses hans tjener tro!

Kyrioleis!

Kor:

2. Jeg, Herren, er din eneste Gud,
og ingen anden, hør mit bud:
Stol fast på mig hver livets stund,
og elsk mig af hjertensgrund!

Kyrioleis!

Kor og menighed:

3. Guds navn skal du da agte højt;
vanær det ej med hån og løgn.
Alene den besked er sund,
som udgår af Herrens mund!

Kyrioleis!

Kor og menighed:

4. Og hellighold den syvende dag,
lad hus og hjem få ro og mag;
alt arbejd' lad du hvile, så
Gud kan dig i tale få!

Kyrioleis!

Kor:

5. Din far og mor du ære skal,
vær lydige mod dem, er mit kald;
lad hånd og gerning tjene dem,
som gav dig liv, hus og hjem!

Kyrioleis!

Kor:

6. Slå ej ihjel med hævn og had;
men vær i stedet from og glad,
ja, kærlighed du vise må
og lade din fjende nå!

Kyrioleis!

Kor og menighed:

7. Hold stærk og god din ægtestand.
Lev ret og rent, alt hvad du kan!
Vis mådehold og ærlighed
og frem for alt kærlighed!

Kyrioleis!

Kor og menighed:

8. Stjæl ej, hold dine hænder fri
for åger og blodsugerier!
hold hånden åben i al nød;

med fattigfolk del dit brød!

Kyrioleis!

Kor:

9. Falsk vidne du ej være må,
din næste intet lyve på.

- Er han uskyldig, frels da ham;
har han gjort fejl - dæk hans skam!

Kyrioleis!

Kor:

10. Begær ej næstens eje og viv,
men und ham vel, og hjælp ham giv,
alt godt du glad ham ønske må,
- alt, hvad du selv helst vil nå!

Kyrioleis!

Kor og menighed:

11. De bud er sagt, du menneske,
så vi vor synd kan få at se,
og vore fejl erkende må,
så vi Guds vej ret kan gå!

Kyrioleis!

Kor og menighed:

12. Hjælp os dertil, o Jesus Krist,
du, som vor hjælper er forvist!
Vor egen gerning frelser ej,
kun du er Liv, lys og vej!

Kyrioleis!

Tekst: Luther 1524

Dansk (Claus Mortensøn) 1528

F. L. Mynster 1863, Hans Rasmussen 1890

Jørgen Kjærgaard 2010

Melodi: 15. årh., Erfurt 1524

Læsning

Kor: DDS 437 Vi tro, vi alle tro på Gud

DDS 362 Gør dig nu rede, kristenhed

Prædiken - bøn

Motet: Michael Praetorius: Ein feste Burg ist unser Gott

DDS 395 Guds ord blev aldrig bundet

Nadver:

DDS 438

DDS 439 - O du Guds Lam!

Under altergangen synges:

Mogens Pedersøn: Vi tro alle sammen på én Gud

Johann Hermann Schein: Dies sind die heiligen zehen Gebot

DDS 337 Behold os, Herre

Bøn - velsignelse

DDS 289 Nu bede vi den Helligånd

Postludium: Johann Sebastian Bach: Nun danket alle Gott

Skrevet til reformationsdagen og førsteopført 31. oktober 1725.

REFORMATIONSGUDSTJENESTE I VISBORG KIRKE D. 31. OKTOBER 2015

Indledning:

Denne reformationsgudstjeneste i Visborg Kirke er den tredje i Aalborg Stifts række af gudstjenester forud for reformationjubilæet i 2017. Temaet for gudstjenesten er "Evangeliet for folket". Med gudstjenesten vil vi vise aspekter af, hvordan evangeliet i reformationstiden blev formidlet i spændingen mellem fornyelse og kontinuitet.

Vi indbyder dog ikke til en historisk gudstjeneste i den forstand, at vi rekonstruerer en højmesse fra reformationstiden. Men vi tager en lang række elementer fra reformationstidens gudstjenester og sætter dem i spil for at kommentere på aftenens tema. Forkyndelsen ændrede selvfølgelig karakter ved reformationen. Umiddelbart har det været i prædiken, at menigheden først mærkede forandringen. Læren var blevet en anden. Men man skal være opmærksom på, at der også blev prædiket på dansk i katolsk tid. I den forstand var der ingen forandring.

Menigheden var ligeledes vant til, at dele af liturgien foregik på dansk. Og selvom reformatorerne ønskede en gudstjeneste på folkesproget, forsvandt latinen ikke fuldstændigt i de danske ordninger. I alterbogsudgaven fra 1681 findes stadig forordnede liturgiske tekster på latin. Men den såkaldte Malmømesse fra 1529, som er inspirationen til denne aftenens gudstjeneste, er dog en helt igennem dansksproget messe. Malmømmessen er samtidigt et udtryk for, at reformatorerne ikke ønskede grundlæggende at ændre messens form og indhold. Den latinske messes forskellige led er omskrevet til salmer, som menigheden kunne synge med på, efterhånden som de blev lært udenad. Mange af disse salmer findes stadig i Salmebogen, medens nogle få er gledet ud af traditionen som f.eks. "Kyrie, Gud Fader" og nadversalmen "Gud være lovet". Men med den nye salmebog blev en anden nadversalme "Dig ske al ære" genoptaget i traditionen. Vi vil gerne præsentere disse salmer i det gudstjenestelige forløb, som de var tænkt. Altså på en gang fornyelse, og så dog kontinuitet. Nyt var det, at menigheden skulle høre indstiftelsesordene på dansk. Luther kaldte dem "evangeliet i en nøddeskal". En lange række bønner omkring nadveren forsvandt, men man bevarede det mest populære træk i middelalderkirkens fromhedsliv, nemlig opløftelsen af brød og vin. Medens koret sang helligsangen (Sanctus), bad præsten i middelalderens kirke indstiftelsesordene stille og løftede så brødet og vinen. Luther var helt bevidst om dette i sine to messeordninger. I Malmømmessen knytter man endog en ekstra helligsang "Dig ske al ære" til opløftelsen. Man bevarede altså det, middelaldermennesket var allermest tryk ved. Men det blev tvistet en smule, så opløftelsen kom til at tjene reformationens formål. Ved aftenens gudstjeneste vil man bemærke, at opløftelsen er et meget markant træk i liturgien, som mange nu slet ikke vil forbinde med evangelisk gudstjeneste.

Musikken til Kyriesalmen og Sanctus er komponeret af den danske renæssancekomponist Mogens Pedersøn. De såkaldte Kyriesalmer kom ind i traditionen med reformationen, men gled ud igen i slutningen af 1700-tallet. Sanctus er den latinske messes tekst men i forkortet form. Vi vil med de to satser af Mogens Pedersøn også gerne pege på Visborg kirkes flotte renæssancerum.

Da nogle af melodierne ved aftenens gudstjeneste næppe er så kendte, har vi valgt at medtage en melodinode til hver salme. Man skal være opmærksom på, at salmernes første vers står under nodelinjerne.

(Mette Tved Hansen, Thomas Jakobsen og Marie Petersen)

Præludium "O Welt, ich muss dich lassen" af Heinrich Isaac (1450-1517) / Nörmiger. (Orgelmusik der Reformationszeit udgivet ved Jost Harro Schmidt)

Indledningsord Præsten siger: Vi har vor hjælp i Herrens navn, himlens og jordens skaber. Tak Herren, for han er god, hans trofasthed varer til evig tid. (Sl. 124,8 og Sl. 106,1)

Indgangsbøn Herre, vor Gud, du kender vore hemmelige tanker, og det inderste i vore ord og gerninger er ikke skjult for dig. Vi bekender, at vi har syndet imod dig, og er ikke værd at kaldes dine børn. Men uden dig kan vi ikke leve. Derfor beder vi dig: Kast os ikke bort fra dit ansigt, og tag ikke din Helligånd fra os. Du, som tager imod syndere, tag imod os. Hør os for din Søns, Jesu Kristi skyld. Amen. (Ritualbogen af 1992, s. 79)

DDS 496 Af dybsens nød, o Gud, til dig

Kyrie eleison Koret synger: Kyrie Gud Fader, alsomhøjeste trøst, du est vor glæde og lyst, spar os, vi bede, bevar os fra synd, forbarme dig over os.

Kriste, Kriste du est vor vej og det sande lys, sandhedens port, kærlighedens spejl, alle kristnes liv og råd, du os til vor salighed given var, forbarme dig over os.

Kyrie Helligånd i evighed, vær hos os med din miskundelighed, vor synd vil vi begræde, lad os ej fortabes, vi på dig nu håbe, forbarme dig over os.

(”Pinsekyriet”, Mogens Pedersøn fra Pratum spirituale)

Lovsangen DDS 435 *Præsten synger:* Aleneste Gud i Himmerig ske lov og pris for sin nåde, *Menigheden fortsætter:* som han har os skænket faderlig ...

Hilsen og Bøn *Præsten:* Herren være med jer! *Menigheden:* Og med din Ånd!

Præsten: Lad os alle bede!

Almægtige, barmhjertige Gud, hold os fast ved dit levende ord og hjælp os, at vi tager imod det i tro, og bevidner det med kærligheds gerninger ved ham, din Søn, Jesus Kristus vor Herre, som med dig lever og råder i Helligånds enhed, en sand Gud fra evighed og til evighed.

Menigheden: Amen!

(Martin Luther, Vorrede zu Agidius Faber, 1533, WA 38,131)

Læsning (Fil. 5.13-16)

DDS 436 Gladelig vil vi halleluja kvæde

Evangelium *Præsten:* Dette hellige evangelium skriver evangelisten Matthæus! (5.13-16)

Menigheden: Gud være lovet for sit glædelige budskab!

Trosbekendelse

DDS 437 Vi tro, vi alle tro på Gud

Præsten synger: Vi tro, vi alle tro på Gud,

Menigheden fortsætter: himlen skabte han og jorden; ...

Prædiken

DDS 394 Ak Gud, fra Himlen se herved

Nadver Koret: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth.

Pleni sunt coeli et terra gloria tua. Hosanna in excelsis.

Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud den Almægtige.

Himlen og jorden er fuld af din herlighed.

Hosianna i det højeste!

(Mogens Pederssøn: Missa Quinque Vocum)

Indstiftelsesordene

Menighedens rejser sig under indstiftelsesordene og forbliver stående til og med ”O Guds Lam uskyldig”.

Vor Herre Jesus Christus tog i den nat, da han blev forrådt,

et brød, takkede og brød det, gav sine disciple det og sagde:

Tag dette og spis det, det er mit legeme, som gives for jer.

Gør dette til ihukommelse af mig!

Præsten løfter brødet, og tager straks derefter kalken, og siger:

Ligeså tog han også kalken efter aftensmåltidet, takkede, gav dem den og sagde:

Drik alle heraf; denne kalk er den nye pagt i mit blod,

som udgydes for jer til syndernes forladelse.

Gør dette, så ofte, som I drikker den, til ihukommelse af mig.

Præsten løfter kalken, og menigheden synger umiddelbart denne lovsang:

DDS 415 Dig ske al ære, Herre Krist

Fredshilsen *Præsten:* Herrens fred være med jer! *Menigheden:* Og med din ånd!

DDS 440 O Guds Lam uskyldig

Menigheden kommer frem i kirkens kor under denne salme.

Formaning *Præsten siger:*

Vor Herre, Jesus Kristus, har forbarmet sig over os. Han blev menneske for vor skyld, og han led døden for alt, hvad vi ved vore synder har forbrudt. For at vi nu skal være fuldt forvisset derom, og med glæde forlade os derpå, rækker Herren os i den hellige nadver sit legeme og blod som pant på sin pagt med os om syndernes forladelse, hvorved synden for bestandig er udslettet. Den, som spiser og drikker i tillid til ordet, som høres, og pantet, som gives, han lever i Kristus, og Kristus bliver i ham. Han har evigt liv. Derfor skal vi nu komme hans død i hu og takke ham derfor, hver især tage vort kors op og følge ham efter og elske hinanden, som han har elsket os. Når vi alle spiser af det ene brød og drikker af den samme kalk, er vi et legeme, skønt vi er mange.

(Nadverformaning fra Prøveritualbogen af 1963)

Første hold altergæster knæler ned, og præsten siger:

Men lad os nu af hjertet bede:

Fader vor Bedes af alle i kor:

Nadvermåltidet

Under uddelingen synger koret:

DDS 461 Jesus Kristus er til stede

Takkesalme

15. årh. Joh. Walter 1524

Gud være lovet og af hjertet priset, som nu selv har
os be-spi-set, som med sit legem og sit blod det rene
vil-le os alt godt for-le-ne. Ky-ri-e-le-i-son.
Her-re, kødspå-ta-gel-sens løn-dom, at du ved din
Mo-der Mari-a kom, og dit hel-li-ge blod
rå-der på al ska-de bød. Ky-ri-e-le-i-son.

2 Dit sande legem er for os hengivet,
at vi skulle vinde livet,
en større gave kunne ikke tænkes,
salighed derved os skænkes.
Kyrieleison.
Kærlighedens store magt dig drev,
at du, Gud, for os opofret blev,
og i blodet, som randt,
finder vi din mildheds pant.
Kyrieleison.

3 Gud vil af nåde alle os velsigne,
at vi ham må kunne ligne,
at kærlighed og godhed ej aflader,
når vi kender ham som Fader.
Kyrieleison.
Med din Ånd stat os bestandig bi,
at vi ej forfejler sandheds sti,
og med enhed og fred
smyk din arme kristenhed.
Kyrieleison.

v1: middelalderligt processionsvers. Martin Luther 1524. Dansk 1529. Harald Vilstrup 1940 og 1957.

Takkebøn Præsten: Lad os alle bede!

Vi takker dig, Herre, vor Gud, Almægtige Fader, fordi du i din barmhjertighed vederkvæger os med disse livsalige gaver. Vi beder dig, at du vil lade dine gaver komme os rettelig til gode, til at styrke vor tro,

grundfæste vort håb og gøre den indbyrdes kærlighed brændende i vore hjerter, for din Søns Jesu Christi vor Herres skyld, som med dig lever og råder i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed.

Menigheden: Amen!

Velsignelse Præsten: Herren være med jer! *Menigheden:* Og med din Ånd!

Præsten: Herren velsigne dig og bevare dig. Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig. Herren løfte sit åsyn på og give dig fred.

Menigheden: Amen. Amen. Amen!

DDS 337 Behold os, Herre, ved dit ord

Postludium „*Ein feste burg*“. *Orgelchoral af Johan Christoph Bach (1642 – 1703)*

Efterord:

Brud og kontinuitet

Umiddelbart vil man nok sige, at der er stor forskel på den danske middelalderkirkes messe og nutidens søndagsgudstjeneste i folkekirken. Og så er den dog alligevel ikke så stor. For gudstjenestens grundlæggende struktur er den samme. Kirkerummet er på mange måder det samme, og brugen af kirkerummet er meget lig. Man kan som et eksempel tænke på alterets placering i rummet, og at præsten stadig står vendt mod alteret under bønnerne. Så hvad skete der egentlig med kirkerummet og liturgien ved reformationen?

Kirkerummets grundlæggende idé og indretning forblev stort set uændret efter reformationen. Der kom ingen billedstorm i Danmark. Tværtimod. I sin Visitatsbog klager Biskop Peder Palladius sig højlydt over trægheden med at få fjernet sidealtre og særligt katolske effekter. I praksis forblev meget inventar, indtil det var modent til udskiftning. Men meget andet blev slet ikke skiftet ud. Man kan således nævne altertavlen i Sæby kirke, som for to år siden var vært ved en gudstjeneste for reformationsjubilæet. Altertavlen forestiller Maria som Himmeldronningen omgivet af en rosenkrans. Man kan næppe forestille sig et mere katolsk motiv, som således kommenterer på den evangeliske gudstjeneste, der foregik dengang og stadig foregår i kirkerummet. En østriger besøgte vor Frue kirke i København i 1567. Han bemærker, at danskerne ikke har meget til overs for paven og den gamle kirke. Men han har svært ved at se, at der skulle være tale om en ny kirke. For overalt, han har været, står altre, Mariaer, hellige billeder, voksllys, messehagler endnu, ”så vidste man ikke bedre besked, ville man ikke anse dem for lutherske, men for vore egne kirker”. Der synges også på latin, og folk har alle mulige rosenkranse i hænderne og om halsen. En større ændring bemærker han dog, sakramenthuse findes stadig, skønt de nu står tomme.

Menigheden mødte på et ydre plan et kirkerum, der var næsten uændret, og en liturgi, hvis struktur var uændret, og i det mindste i større bykirker en bemærkelsesværdig brug af latin. Kom man til messe juledag i en stor købstadskirke f.eks. i 1580, ville endog de bibelske læsninger være på latin. Man kan undre sig over dette. Hvad angår latinen, har der tydeligvis været konservative kræfter, som ønskede at bevare både latin og gregoriansk sang. Jespersøns Graduale (nodebog) fra 1573 er et udtryk for dette. At retorikken mod den gamle kirke har været hård, lader den østrigske rejseberetning ane. Og man skal ikke læse mange sider af Biskops Palladius bog for at blive overbevist om dette. Men man kan måske sige, at når menigheden beholdt meget af det, de var trygge ved og vant til, så har man på en anden måde kunnet tage imod det nye, ”evangeliet for folket”. Der er altså tale om kontinuitet i mindst ligeså høj grad som brud, for messen før reformationen foregik ikke kun på latin, ligeså lidt som den kun foregik på dansk efter reformationen.

Det skal bemærkes, at det Sanctus (Helligsang) af Mogens Pedersen, som koret synger i aften, mangler halvdelen af den normale tekst, nemlig Benedictus (Velsignet være han...). Satsen er fra hans ”Messe for fem stemmer”. Endnu mere bemærkelsesværdigt er det, at hans Credo (trosbekendelsen), som dog ikke opføres i denne sammenhæng, kun rummer teksten frem til det sted, hvor det siges, at Jesus blev menneske. For naturligvis blev det sværere og sværere at forklare latinen, jo længere man tidsmæssigt kom fra den gamle kirke. I 1600-tallets kirke var de latinske messeled derfor blevet ”symbol-tekster” frem for aktive (meningsgivende) liturgiske tekster, og man kunne på den måde sagtens finde mening i en ”halv” trosbekendelse. Altertavlen i Visborg Kirke er en efterreformatorisk tavle. Alligevel er tavlen i høj grad et udtryk for kontinuitet. Hovedmotivet findes i den middelalderlige billedbibel Biblia Pauperum, hvor Isaks ofring og kobberslangen i ørkenen ses som typologier på Jesu ofring. Motiverne indgår ofte i middelalderkirkernes billedprogram som kalkmalerier i koret. Gjør kirke er et eksempel herpå. Motiverne kommenterer således på, at nadveren var en ublodig gentagelse af Jesu offer. Tavlens tekstfelter, som bl.a. gengiver indstiftelsesordene,

fastholder således meget konkret forbindelsen mellem typologierne og nadveren. Vel endnu mere entydigt end i katolsk tid.

I 1527 i Malmø samlede en meget stor skare flere gange i et af byens kapeller. Her sang de deres sange, fortælles det, og holdt efter lutheranernes skik messe på dansk. Da aftenens gudstjeneste i store træk følger den såkaldte Malmømesse, som bl.a. kendes i en udgave fra 1529, kan vi meget vel derved få et indblik i tidlig reformatorisk praksis på dansk grund. Karakteristisk for messen er, ud over at den er rent dansk sproget, at der synges salmer. Det er i høj grad den latinske messes led, som er oversat og omformet til salmer. Derved bevares messen, som det var reformatorernes ønske, samtidigt med, at folkesproget bliver fremmet i gudstjenesten.

Luther skrev mange af de nye salmer, ofte på grundlag af ældre katolsk materiale. Ved denne gudstjeneste synges 6 Luthersalmer, hvoraf de tre direkte er videreførelse af katolsk materiale. Trosbekendelsessalmen, nadversalmen "Jesus Kristus er vor Salighed" og mest bemærkelsesværdigt takkesalmen "Gud være lovet". Første vers af denne er et middelalderligt processionsvers, som formodentligt har været kendt fra processioner med det hellige sakramente. Disse processioner var et folkeligt, populært element i den middelalderlige spiritualitet. De salmer, som Luther således tog fra traditionen og bearbejdede let, er af den almindelige kirkegænger blevet oplevet som en legitim gengivelse af det gammelkendte. Det var således ikke Luthers autoritet, der legitimerede den nye teologi. Det var omvendt teologiens og salmernes kontinuitet, der gav Luther (og reformatorerne) autoritet. Først da reformationen var fast etableret, blev det omvendte tilfældet, altså at Luthers (og reformatorernes) autoritet legitimerede læren. I øvrigt var ca. halvdelen af det tidlige salmerpertoire kendte katolske salmer, som i forskellig grad blev rettet til. Salmen "Dig ske al ære", som var en del af alle de danske nadverritualer på reformationstiden, og som også i aften synges under opløftelsen af kalken, er en sådan salme. Det mest populære element i den katolske nadverfromhed, nemlig opløftelsen af brød og vin, bevares således med – må man formode – en meget kendt og elsket salme, og var på den måde med til at legitimere de ændringer, som også skete, f.eks. at indstiftelsesordene blev læst højt og på dansk.

Reformatorerne stod med en ny lære, som skulle kommunikeres til menigheden. Man skal her holde sig for øje, at størstedelen af menigheden ikke kunne læse. Prædiken var ikke den mest effektive måde at kommunikere på, hvis man skulle være sikker på, at det nye lagrede sig i folk. Så ud fra den betragtning, som i øvrigt går tilbage til oldkirken, at menigheden tror, hvad den beder, blev gudstjenestens liturgi et redskab til at forkynde "evangeliet for folket". Menigheden lærte den nye, rette tro ved at synge den ind.

Den første salme ved aftenens gudstjeneste, "Af dybsens nød", som findes i alle reformationstidens danske gudstjenesteordninger, er et godt eksempel på dette. Luther tager en central tekst fra tidens fromhedsliv, nemlig Davids Salme 130. Han gendigter den bibelske tekst som salme. Luther kendte selvfølgelig det åndelige klima i senmiddelalderen, som var præget af en ekstrem angst for død, fortabelse og evig pinsel, hvis opholdet i skærsilden ikke kunne rette op på menneskets skæbne inden dommedag. Luther vidste selvfølgelig også, og det er hans genistreg, hvis man kan bruge det ord, at denne bibelske tekst indgik i ritualen, som blev afviklet i forbindelse med dødslejet. Ved sin gendigtning lægger Luther et evangelisk lag over den gammeltestamentlige tekst, som menigheden ikke desto mindre har kunne genkende i Luthers salmetekst. Hvis ikke mennesket ser syndens realitet i øjnene, er det ikke i stand til at påkalde Gud om hjælp. Synden udelukker, at mennesket ved sine syndige gerninger kan hjælpe sig selv. Men her tilbydes så hjælpen til den ængstede sjæl, ikke i form af aflad og gode gerninger, men fordi Gud hjælper mennesket i sin nåde. Det er Guds nåde, som er grunden til den kristnes tro og håb. Det er Guds nåde, som er indholdet i hans ord, og det er alene nåden, som opvejer menneskets synd. Mennesket har intet at rose sig af, og hans gerninger hjælper ham ikke.

Peder Palladius fortæller en eksempelhistorie om en gruppe fiskere, der var gået ud på isen i Øresund for at stange ål. Flagen rev sig løs, og fiskerne så døden i øjnene. Så begyndte de at synge den salme, siger Palladius, som vi synger lige før prædiken: "Nu bede vi den Helligånd", og de sang af hjertet. Derefter sang de sangen over deres egen død, den som vi synger over et lig, når vi jorder det, "Med glæde og fred farer vi nu hen" (Salmebogen nr. 133). Palladius vil vise, at der var nogle mennesker, som kendte deres besøgstid, medens de levede. Vi kan bruge historien til at sige, at folk i gudstjenesten fik et beredskab af salmer, som de lærte udenad, og som kunne aktiveres i livets situationer. Det faste repertoire har været ca. 20 salmer. Om og i så fald hvor meget mere, der har været sunget som fællessang, er der ikke kilder til at sige noget om. Først hen i slutningen af 1600-tallet var læsekyndigheden blandt almindelige mennesker så udbredt, at de fleste rent faktisk kunne bruge salmebogen, og idéen om en salmemesse i vor forstand kunne realiseres. Men optegnelser

fra et sønderjysk sogn viser, at man i det sogn så sent som i 1660'erne alene sang 17 forskellige salmer på et helt år.

Man skal faktisk også hen til "Kirkeritualet af 1685", før reformationens trosbegreb satte sig synlige spor i liturgien. Sagt meget forenklet ville reformatorerne, at mennesket skulle forstå, erkende og tage til hjerte. Man ser dette i ind- og udgangsbønnerne, som da blev indført. Her beder degnen: "oplad... mit hjerte, at jeg af dit ord kan lære at sørge over mine synder og at tro i liv og død på Jesus og hver dag forbedre mig..." Det forkyndte ord er altså forudsætningen for at erkende, at tage til hjerte og leve et kristeligt liv. Og efter gudstjenesten, at man "... må bevare dit ord i et rent hjerte, deraf i troen styrkes og i et helligt liv forbedres...". Samtidigt blev nadveren fjernet som fast del af søndagsgudstjenesten. Højmissen var blevet til en højprædiken. For middelaldermennesket var messen deltagelse i det store mysterium, at Jesus Kristus blev menneske, som kom konkret til stede i brødet og vinen, der blev løftet mod Gud. For reformatorerne handlede messen om kommunikation og belæring. Først med 1685-ritualet, kan man sige, står bruddet tydeligt tegnet overfor kontinuiteten. Med 1992-ritualets indførelse, hvor nadveren igen er blevet en fast del af højmissen, kan man sige, at pendulet er svinget en smule tilbage igen.

Sognepræst Thomas Jakobsen

*****

Reformationsgudstjeneste Helsingør stift 2015 – ”for ungdommen”

(Udarbejdet af sognepræst Susanne Norsk Leiding og provst Jørgen Christensen efter Luthers tanker om gudstjenesten i ”Den tyske Messe” fra 1526. (Luthers Skrifter i udvalg bd. II Aros 1980; s. 65---104; se evt. også Søren Sørensen, Kirkens liturgi, 1969 s. 50---61)

Ved læsning af Luthers Indledning, fortale og gennemgang af gudstjenesten i ”Den tyske Messe” fra 1526, er det slående, hvor meget det pædagogiske element over for ungdommen fylder i Luthers liturgiske overvejelser. Igen og igen taler Luther om en ny gudstjenesteordning for ”de unge menneskers skyld”, ”for at øve ungdommen”; ”denne gudstjeneste bliver indrettet for ungdommen” etc. – og så slutter Luther sine gudstjenesteovervejelser med en understregning af, at ”ordningen er en ydre ting... derfor består og gælder ingen ordning noget i sig selv” det er alene ”den rette brug” --- om den tjener til ”troens og kærlighedens fremme”. For Luther vejer det pædagogiske klart højere end uniformitet og ensretning, vi har derfor valgt at komme med to forslag til liturgi. Det første, klassisk Luthersk formet efter ”Den tyske Messe” og med fortrinsvis lutherske/reformatoriske salmeforslag. Det andet, stadig formet efter ”Den tyske Messes” opbygning, men nu med et mere pædagogisk sigte og med flere forslag til nyere salmer. Materialet er tænkt som inspiration og kan tilpasses frit efter de lokale forhold, vi har valgt evangelietekst og Veit Dietrich kollekt fra 22. s.e.Trinitatis, der udgår i 2015 på grund af Alle Helgen. Mange vil sikkert savne noget musik (præludium/postludium/introitus/motet) i oplægget, der er ikke angivet nogen forslag, da Luther alene angiver messetoner og ingen anden musik i ”Den tyske Messe” – men igen, lokalt har man selvfølgelig frihed til at tilføje andre musikalske led.

*****

Reformationsgudstjeneste ”For ungdommen”

Salme Åndelig salme (Davidssalme) DDS 12: Min sjæl du Herren love

Læsning af Davidssalme: Salme 34,2-9 (Luthers eget forslag i Den tyske Messe)

v2 Jeg vil prise Herren til alle tider, min mund skal altid lovsynge ham. **v3** Jeg fryder mig over Herren, de ydmyge hører det med glæde. **v4** Ophøj Herren sammen med mig, sammen vil vi hylde hans navn!**v5** Jeg søgte Herren, og han svarede mig, han befriede mig for al min frygt. **v6** De, som retter blikket mod ham, stråler af glæde, deres ansigter skal ikke forgrimmes. **v7** Den hjælpeløse råbte, og Herren hørte ham, han frelste ham af alle hans trængsler. **v8** Herrens engel lejrer sig omkring dem, der frygter ham, og han udfrier dem. **v9** Smag og se, at Herren er god; lykkelig den mand, der søger tilflugt hos ham.

Kyrie – evt. Taize

Kollekt :

Du er Gud, du er Herre.

Hvem er jeg?

*Jeg er den der lever her, under det store uendelige,
midt i det duftfyldte grønne, ved det stille vand.*

Så langt fra dig og dog midt i dit værk.

Er jeg for lille?

Ikke til at prise dig.

Du er min lovssang.

Du er mit tilflugtssted.

Du er min stok og stav.

Du er min klageinstans.

*Jeg beder dig; Forvandl mine suk til en ny sang
om det der er godt begyndt, og det der skal blive fuldendt.*

Fyld min klage med håb,

*så vil jeg lade musikken spille op og danse,
som David der dansede foran arken,*

som hjorten der springer forårsglad.

Herre, vær ikke tavs,

hold dig ikke tilbage.

Sænk himlen og stig ned.

Lad din ankomst være svaret på mine bønner.

For lykkelig er den, du vandrer med.

Lykkelig er den, du leder ad rette stier.

Se, porten er åben, og hovedet er løftet.

Alt er parat.

Stig ned,

da vil jeg modtage dig og lovprise dig i al evighed.

(Lovprisningsbøn fra Gudstjenestens Bønner II p. 276---277, af Bo Hakon Jørgensen)

Epistellæsning

Salme DDS 289 Nu bede vi den Helligånd / 370 Menneske, din egen magt / 413 Vi kommer, Herre til dig ind /

”Vor tro er det, vi håber på” af Iben Krogsdal (gendigtning af DDS 577: Vor tro er den forvisning på).

Kan også synges på ”Spænd over os dit himmelsejl”.

Vor tro er det vi håber på

Vor tro er det vi håber på

at ingen er alene

at himmelrummets vide blå

er mere end en scene

at når det bedste er forbi

kan nogen høre vores skrig

og syng den som salmer

Og troen går med englehud

igennem alt der ender

den store drøm der brænder ud

det mod som ingen tænder

den livsforladte barndomsvind

den varme hånd med muskelsvind

de tavses enestuer

Vi lever livet endeligt

men spreder os i rummet

vi ældes uafvendeligt

men lys bliver stadig krummet

selv uden håb og uden tro

kan timer gå og fostre gro

og kroppen trække vejret

Vi bærer ikke solen selv

vi holder ikke håbet

vi skaber ikke vores held

vi råber ikke råbet

vi bliver holdt, vi bliver skabt

den tro vi altid selv har tabt

har Jesus netop fundet.

(Gengivet med forfatteren, Iben Krogsdals tilladelse)

Evangelielæsning

Den apostolske trosbekendelse siges eller synges

Prædiken

Salme f.eks. DDS 487 Nu fryde sig hver kristen mand (På Lasse Lunderskovs melodi)

Fadervor som fællesbøn

Fadervorsamtale mellem præst og f.eks. konfirmand. Eksemplet nedenfor, er medtaget som en inspiration til hvordan en fadervorsamtale ville kunne se ud. Eksemplet er taget fra Den tyske Messe.

Vi har dog valgt kun at medtage fadervorsamtalen og dermed udeladt samtale om trosbekendelse samt de 10 bud, som Luther nævner som muligheder.

Således skal man nemlig spørge dem; Hvad beder du?

Svar; Fadervor!

Hvad betyder det, når du siger; Vor fader i himlen?

Svar; At Gud ikke er en jordisk, men en himmelsk Fader, som i himlen vil gøre os rige og salige!

Hvad betyder da; Helliget vorde dit navn?

Svar; At vi skal ære og skåne hans navn, for at det ikke bliver vanæret!

Hvorledes bliver det da vanæret og vanhelliget?

Svar; Når vi, som skal være hans børn, fører et slet liv, lærer og tror forkert!

Og så videre...: Hvad Guds rige betyder? Hvorledes det kommer? Hvad er Guds vilje? Hvad betyder dagligt brød? Etc.

Nadver (uden indledning):

Indstiftelsesord for brødet

Uddeling af brødet – imens synges Sanctus: DDS 438

Indstiftelsesord for vinen

Uddeling af vinen – imens synges Agnus Dei: DDS 439

Nadverkollekt:

Evt. forslag bagest i bind I af Gudstjenestens Bønner. Her er der forslag på side 359ff hvor man kunne bruge bortsendelsesordene og afslutningsbønnerne, men lade indledningskollekten udgå, da den vil virke forstyrrende i forhold til den kateketiske del omkring Fadervor i liturgien.

Nedenfor er der et eksempel på den første af disse forslag med bortsendelsesord og afslutningsbøn:

Bortsendelsesord; Den korsfæstede og opstandne Kristus, som i brødet og vinen har gjort sig til ét med os, han giver os kraft og styrke til et liv med hinanden. Gå bort med Guds fred.

Afslutningsbøn; Livgivende Gud, Vi har fået del i din søns kraft og velsignelse, det takker vi for. Lad brød og vin nære os, så vi får håb og nye livsmuligheder. Vi beder dig; Styrk vores fælles liv med verden, giv os mod til at gøre det, vi skal gøre, så verden bliver til et barmhjerteligt sted. Amen.

Aronitisk velsignelse

Salme f.eks. DDS 371 Du fylder mig med glæde / Iben Krogsdals "Du er skabt som en del af de levendes flod"

Du er skabt som en del af de levendes flod

Du er skabt som en del af de levendes flod

Du er dråben i hverdagens elv

du kan strømme forsagt

eller buldre af magt

du er aldrig kun vanddråben selv

Du kan føle dig borte i strømmen af liv

den kan stige og trække dig ned

du kan miste din egen

du kan glemme dit tegn

du har altid dit udspring et sted

Du skal selv være kilden på næsternes vej
den forgrening der pludselig sker
når du baner en vej
for en anden end dig
er det Gud selv der møder dig her

Ham der selv var bevæget og selv var på vej
gennem aldre og kornmod og år
ham der spredte sin drøm
som en perlende strøm
over markernes pløjede sår

Ham der hver dag står op i din menneskekrop
i dens rejse der kun bliver ved
i dens ebbe og flod
i dens årer af blod
i dens drift mod hans flodlyse bred

Du skal miste og få, du skal komme og gå
du skal høre din flod hviske; bliv!
med din daglige død
er dit strømmende kød
altid midt i det evige liv.
Gengivet med forfatteren, Iben Krogsdals tilladelse

Postludium – ny musik!

*****

Øvrigt:

Det kan være en idé at medinddrage konfirmanderne i gudstjenesten, hvis man har arbejdet med reformationen sammen med dem.

Folkekirkens Konfirmandcenter har en masse ideer liggende – f.eks. en ”LutherTavle” med tilhørende opgaver: <http://www.konfirmandcenter.dk/index.php?id=1077>

Folkekirkens skoletjeneste har også en hel del om Luther og reformationen: <http://www.fsvs.dk/>

www.skoletjenesten.dk har også noget liggende for grundskolen. Se f.eks. her: <http://www.skoletjenesten.dk/Search?ar=%7b242E4BBD-C312-434E-A15F-60DC7A241484%7d&c=%7bB81DDD40-529C-466D-922A-E7D58F7648D5%7d&q=Reformationen&s=False>

Der ligger opgaver og stof for de lidt større/ unge-voksne her: <http://www.emu.dk/soegning/reformationen>

Besøg også Danmarks ”officielle” Lutherside: <http://luther2017.dk/>